

HAJNALI ŐRJÁRAT

Hajnallik. Sárgul lenn a város,
fel-felkukorit egy magányos
kakas, ahogy torkán kifér.
A fák mögül kinéz az ódon
torony s nézése elkísér,
míg fegyveremmel bajmolódom.

Ez itt már erdő, nem kaszárnya!
Az égen felhők könnyű szárnya,
a föld felett híg köd lebeg.
Az angyalok ingük levetve
már alszanak s az emberek
fegyverrel lesnek emberekre.

De ez a hűvös nyári reggel
kibékít vérrel, fegyverekkel —
a patrul víg, egyszerre lép;
hallom is már a puska zörgő
neszei közt, hogy énekét
dúdolja fönt a zsenge erdő.

A völgyben alszik még a polgár.
Aludj pocak! régen dalolt már
erdő ily pompás dalt neked,
mint most e hat koszos bakának,
ki felvidulva lépeget,
nagyokat hallgat és pipálgat.

Nincs semmi gondunk. Nem jön erre
se bujdosó, se jó kövérre
hízott katonaszökevény.
Ha jönne is, ki bánja! fusson!
vezesse útján jó remény
s ha meghal, hát az égbe jusson!

*S szinte haragszom, hogy a tarka
árnyékok közt egy fiatalka
asszony jön szembe és kacag,
mert egy civil kíséri, bezzeg!
rájuk pillantok — s mind a hat
legény nagy szemeket meresztget.*

*Már messze járnak — de a kedves
kép egyre körülöttem repdes
s hiszem: majd egyszer meglelem
ki mostan eltűnt s míg keményen
döng az őrjárat lépte, fenn
kigyúl a nap s zeng! zeng az égen!*

SZEMLÉR FERENC

HIVATAL VÉGE

*Naptáramban kihuzok egy napot,
a mai nap is mélán lebukott.
Szomszédomban az írógép üres
kotyogással éji szállást keres.*

*Kesernyés már szájamban a pipa,
mennyit kellett ma is szortyognia —
nedves a gond, mint a komisz dohány,
szörty . . . szörty . . . keserűn húzódik a szám.*

*Jó volna most, mint a gép odaút,
ha az ember meghúzhatná magát
és elfáradott karjait hanyatt
fektetve várna a fedél alatt*

*Ahol nem hallszik semmi és a csend
olyan csendes, hogy már mitse jelent
s a keserűség mély akár az éj,
alig várod, hogy fenekére érj.*

SZEMLÉR FERENC

TÜZIJÁTÉK

Talán öt éves ha lehettem.
A segesvári fák alatt
lestem a messzeségbe sikló
szeptemberi madarakat.

A konyha táján kacarásztak
s ezért nagyapám dörmögött.
Nagy-lyuku szűrőn át: az alkony
becsurgott a lombok között.

Amint följebb szállott az árnyék,
mind tömörebbnek tűnt a ház,
akár egy óriás komondor,
mely pihenve is ránk vigyáz.

Körülötte a lanyha este
futó zajoktól lett meleg,
valamit vártunk s vitakoztunk
egymásközött mi gyermekek.

Oly könnyű volt a lég, a világ
mint egy hajó úszott vele,
Segesvár, Erdély, Magyarország
volt a világ három neve.

Veszélyre, bajra ki se gondolt.
Örvendeztünk, mert a hegyen
tűzijátékre készülődtek
s alig vártuk, hogy meglegyen.

Az égre hirtelen egy kígyó
szaladt fel, villó fényt vetett
s a fák alól merengve nézték
magyar urak s víg gyermekek.

Aztán kihunytt a fény — az éjben
csak apró, szikrás kacajok
villantak át, a száraz villám
az ég alján épp így ragyog.

*Az égbolt, mint egy roppant rózsa,
csillaggharmattól volt nehéz,
olyan volt, mint egy tűzijáték
és gyorsan eltűnt az egész.*

SZEMLÉR FERENC

MIT TUDOD TE! . . .

*Mit tudod te, hogy már hova jutottam,
hol baktatok, minő mély árnyékokban,
nem is nézem, akármi nyomba lépek
becsukom a szemem és nincs sötétebb!*

*Nincs sötétebb! . . . mély az elme sötétje . . .
ide űztek, önmagam éjjelébe,
kapálóztam, nem jöttem ide önként,
rettenetes, mi minden velem történt!*

*Senkim se volt, hogy a pártomat fogja,
akit kértem, csak félreállt morogva —
haragosan avagy baljós közönnyel
nézegette, hogy kapkodok kezemmel.*

*Könyörögtem neked is magyar népem,
ne hagyj magam az érdes sötétségben,
gondolj reám, mostohább gyermekedre!
miért is nem vettél kegyes öledbe? . . .*

*Nem vádolok, ez a versem se vádol,
de oly nehéz búcsúzni a világtól,
ahol mindes egyenes, okos rendben
várakozott, hogy befogadjon engem.*

*Milyen szép volt s most hogy vacog az elme.
bomladozva, félve, jajveszékelve —
hideg sötét sűrült a barlangokban,
jaj! jaj! jaj! jaj! milyen mélyre jutottam.*

SZEMLÉR FERENC

Berzsenyi és a magyar reform

Az irodalomtörténet és általa a köztudat Berzsenyi költői műve mellett eddig alig méltatta figyelemre a költő prózai munkáit. Hiába szentelte az öregedő Berzsenyi hanyatló életének több mint tíz évét esztétikai tanulmányoknak, gondolatai sem a korabeli költészetnek, sem a kritikának nem adtak irányítást vagy szempontokat. Még inkább megfélekeztek Berzsenyinek *A magyarországi mezei szorgalomról* írt gazdasági tanulmányáról, amely kéziratban maradt hátra és csak hat évvel a költő halála után jelent meg Döbrentei kiadásában (1842). Az elkésett kinyomatás még nem indokolta volna azt, hogy Berzsenyi tanulmányát egyáltalában ne vegyék észre, de a közismert gazdasági bajok és általános magyar hibák felsorolása közben, úgy látszik, nem tűntek fel azok a gondolatai, amelyek igazán mélyre hatolók és jövőbe látók voltak.

Az irodalomtörténet nagyobbára Széchenyi hatásának tulajdonította Berzsenyi gazdasági tanulmányát, ez a vélemény máig is megmaradt, mivel valószínűleg alig tartotta valaki érdemesnek, hogy ezt a nem sokat ígérő munkát elővegye. A költő életrajzírója, Váczy János, részletesen ismerteti ugyan a tanulmányt, anélkül azonban, hogy gondolatainak jelentőségét meglátná és a jelen érdeklődését végül ezzel a meglegedett mondással fordítja el: »Mondanunk sem kell, hogy a felhozott akadályok nagy részét ma már szerencsésen elhárította a haladó polgárosultság.«

Természetes, hogy épp a nemzeti reformért égő Németh László hozza ismét felszínre Berzsenyi munkáját (Berzsenyi 128 l.), hiszen a nemzetiségi, a sváb-, a zsidó-kérdés, a telepítés, a népnevelés, a közös gazdálkodás megannyi sürgető türelmetlenséggel felénk tátongó problémáját találhatta meg benne. Berzsenyi gazdálkodási nézetei elavulhattak, de a nemzet életkérdéseit megvilágító tisztánlátására ma nagyobb szükségünk van, mint valaha s ezért érdemes a munkájával ma is foglalkozni.

Széchenyi fellépése valóban felrázta Berzsenyit. Az emberiség haladásán, a magyar nemzeti műveltség emelésén eddig is sokat gondolkozó költő most ujult erővel fordul a nemzet jövője felé. Széchenyi tervei közül különösen a kaszinók, a gazdasági egyesületek és a lóversenyek megszervezése érdekelté. Berzsenyi újra lelkesedik, mert a lóversenyektől a gazdasági élet fejlődését várja, felajánlja közreműködését Széchenyinek és 1828-ban már így ír

Döbrenteknek: »Tapsol minden a nagy tüneményeknek s a Széchenyi Pista név olly büszkén zeng most nálunk, mint egykor a nagy Fritz északon.«

Berzsenyi részt akar venni a nemzeti munkában, Széchenyivel levelezik s gróf Majláth Jánoshoz irt ódájában ünnepli a »diadal fiát«, a férfiaság hőstét, ki majd újra szüli a »lerogyott magyart«. Széchenyi szintén csodálattal és szeretettel viszonyozza a költő vonzalmát. Berzsenyi volt kedvenc poétája, kinek *A magyarokhoz* írott ódáját németre is lefordította leendő neje számára. Széchenyire talán épp ugy hatottak Berzsenyi versei, mint Berzsenyire Széchenyi munkái, de ez a hatás inkább csak ösztönzés, lelki indíték lehetett. A költő jóleső örömmel olvashatta a Hítel számára is megküldött példányában saját verseinek sorait és mind odaadóbb hívévé vált Széchenyinek.

A két nagy ember csak az 1832-i akadémiai nagygyűlés alkalmával találkozott, Berzsenyi itt is ajánkozott gazdasági egyesületek Somogyban való felkarolására. Egy évre rá, 1833-ban, írta »*A magyarországi mezei szorgalom némelly akadályairól*« c. tanulmányát. Ez az időbeli közelség és a részben azonos tárgy már önmagában elég volt ahhoz, hogy a Széchenyi-hatást bizonyosnak lehessen venni. Berzsenyi valóban részben Széchenyihez hasonlóan foglalkozik a gazdálkodás elmaradottságával, okaival, a gazdasági neveléssel és az egyesületi irányítással, de teljesen önállóan megfigyelési a magyar nép életmódjáról, a szomszédos népekhez való viszonyáról, felemelésének módozatairól. Széchenyi egy szót sem irt még a sváb- és a zsidó-kérdésről, Berzsenyi azonban már 1809-ben irt Kazinczynak a szegény földműves nép állapotáról, rámutatott a takarékos, iparos svábok és a rosszul gazdálkodó magyarok életszínvonalá közötti különbségre. Az egymás mellett lakó dunántúli népek különböző életét már akkor tisztán látta Berzsenyi, habár a néppel csak a földesur szempontjából foglalkozott. Már akkor vallja azt a későbbi felfogását, hogy a nép állapota főleg eszközeitől és kulturájától függ, ezért kell rajta javítani.

A következő évtizedekben Berzsenyi még sokat gazdagította tapasztalatait, Széchenyi fellépése újra mozgásba hozta, hite ismét fellángolt és nagy anyagát rendszerezve, nekiült munkájának, hogy ezzel is szolgálja hazáját. Tanulmánya nem egy kifáradt elme alkotása, ellenkezőleg: telve van megfigyelésekkel, gondolatokkal, ötletekkel. Berzsenyi prózai nyelve szilárd és határozott, ha az elmaradottság néha keserűvé is teszi, egészben véve higgadt bölcsesség árad soraiból. Mai szemmel nézve munkájának már nem a rendszere, egész anyaga vagy gondolatmenete érdekes, hanem a magyarság ma is eleven kérdéseinek zseniális meglátása, a magyar nép jellemzése és részben ma is utópisztikus tervei.

A reformkorszak levegőjében új erőre kapó Berzsenyi azzal a meggyőződéssel fog az íráshoz, hogy nemzeti erőnket a »mezei gazdaságnak« felvirágzásával emelhetjük fel. Nagy szükség van ezért a »bölcs utmutatásokra, amelyek megláttatják gazdasági éle-

tünk hibáit és a nemzeti boldogság« felé vezetnek. Bizalommal, hittel, — ha nem is éppen a régi, fiatalos lelkesedéssel, — szól a honfitársaihoz: »Legyünk az iránt meggyőződve, hogy azon nagyszerű áldozatok, mellyekkel most egyesült nagyjaink bosszus istenünket engesztelik, áldást hoznak mezeinkre s ha a köztünk megjelent geniust követni fogjuk, egy igen szép jövőndő felé lesz az utmutatónk.«

A legelső kérdés, amelyre Berzsényi azonnal rátapint, a néptelenség, vagyis a dunántúli magyar népesség elégtelensége és emiatt termékeny földeknek parlagon maradása, Berzsényi a magyar népet akarja szaporítani, mert szomorun látja, hogy Sopron és Vas megyében is a magyarok mellett »Hénczek és Horvátok pergetik a sarlót és csépet s még Kőszeg tövében is láttam csehországi kaszásokat.«

A sok pusztítás után nincs elég magyar munkáskéz, ez a fájdalmas megállapítás kiált föl Berzsényi soraiból. Ezért foglalkoztatja annyira a Dunántul magyarságának megerősítése. A néptelen tartományokat gyarmatosítással, a mai szóval telepítéssel lehet benépesíteni. Ennek módját keresi a nemzet iövőjén töprengő költő. A gyarmatosítással »csak a biztos középuton kell járnunk«, óvakodjunk tehát a túlnépesedéstől, »mert nem a sok nyomorgó nép, hanem csak boldog nép s egy nemzetiség boldogítja az országot«. Berzsényi talán az első magyar, aki a sok idegen, főleg német telepítés veszedelmes voltát meglátja. A betelepített idegenek beolvadásának útját a továbbiakban így fejtegeti: »Ugyan azért e részben a józan előlátás kívánja és parancsolja, hogy minden nagyobb külföldi gyarmatszállítás ezután országos figyelem alatt menjen s fő gond legyen más okulások után arra is, hogy az idegen nyelvű gyarmatok egy helyre nagy tömegben ne telepedjenek, hanem magyarokkal vagy közletve, hogy azok magyarokká váljanak, vagy pedig azok magyarosítására minden szükséges rendelet meg legyen téve; mert valamint hazánk boldogsága, úgy jövevény népeink java is nyilván azt kívánja, hogy azok a fő nemzettel minél előbb egyé legyenek.« Döbrentei jegyzetben még hozzát teszi, hogy a magyarságban a székely és palóc nép szapora, »ezekből kell a felesleget néptelen helyekre által tenni.«

Berzsényi ugyan korának szellemében még természetesnek veszi azt, hogy nemzetiségeink örömmel olvadnak be az uralkodó magyarságba, mert ez számukra előnyt, emelkedést jelent, de arra is rámutat, hogy a magyarosodás csak a szétszórt idegen telepeken megy végbe könnyen.

A következőkben a népszaporítás előmozdításával foglalkozik. Berzsényi szembe száll az anyagelvű felfogással, hogy csupán a nép élelmezéséről kell gondoskodni, szerinte a szaporaságnak épp olyan fontos feltétele a jó erkölcs is. Ezért olyan törvényeket kellene hozni, »mellyek a nép erkölcsét megtisztítanak, a házasságoknak holmi elsőséget adnának s a több gyermeküket közsegedelmel gyámolnák, leginkább pedig a sok gyermekü asszonyokt

megjutalmaznák.« Ime a családvédelemnek, a nagy családok támogatásának gondolata száz évvel ezelőtt.

Népességünk eloszlása is egészségtelen: szegény vidékeken sűrű, gazdag vidékeken pedig ritka. A nagy uradalmakba a szegény és alázatos, de gyenge munkáju német és tót munkásokat hívják be, pedig »a magyar legalkalmasabb ügyesebb lett volna, ré-
gibben kezdett nevelés, szoktatás után.« Művelődéssel kell a népet emelni, akkor a munkája is értékeesebb lesz. Berzsenyi még a gyakran éhséggel küszködő románságra is gondol, a magyarok között szeretné letelepíteni, hogy így jobb helyzetbe jusson.

Részletesen foglalkozik a tagosítás kérdésével is, már az 1832/36-i országyűlés erre vonatkozó határozata előtt. A közbirtokok rendetlensége, szétszórtsága »minden józanabb gazdasági rendnek és szorgalomnak általános felbontója«. Ez a rendetlenség nemcsak a jobbágyságot, hanem a nemességet is nyomja, pedig amint Berzsenyi büszke osztályöntudattal és felelősségvállalással írja: »a föld népe között lakó s művelt lelkű nemesség volna éppen azon osztály, mely nem csak a mezei szorgalmat, de az egész népképzést legfelebb emelhetné s legtovább terjeszthetné.« A népnevelés a földesur kötelessége, vallja Berzsenyi, de vajjon hányan hallgattak a szavára?

A szétszórta, meg nem osztott birtokrendszerrel hozza kapcsolatba Berzsenyi a zsidóság veszedelmes beszivárgását, erkölcsrontó hatását is. Ugyanis »Az illy rendetlen helyekben majd minden birtokos bor- és husáruló zsidókat tartván a sok kocsmá által a nép erkölce felette romlik s az illy husárosok által számtalan lopott marha levágatik, holott eléggé tapasztaljuk azt, hogy az illy zsidók többnyire csak orgazdák s a népnek legveszedelmesebb vesztegetője.« Berzsenyi Kölcsey után egyik első írónk, aki a zsidó-kérdésről ír, habár csak helyi szempontból érintve azt, de így is már rámutat arra, hogy a falusi nép számára milyen veszedelmet jelent a kocsmáros zsidó letelepedése.

A niklai földesur alaposan ismerte a magyar nép életét és jellemét, a magyarságról festett képe ma is megkap sok eleven vonásával. Megbecsüli a németek szorgalmát is, habár a szőlő- és dohánytermelést haszontalan dolognak tartja, de rámutat arra, hogy kellő műveléssel a magyarságot is fel lehet emelni. »A magyar nép idomos, becsületérző, sok erővel és természetes okossággal bíró faj.« Műveletlensége teszi romlottá, a pásztorélet ugyanis kifejleszti a zsványságot. »A legélénkebb nép is műveltség nélkül legtöbb erkölcsi romlottságra hajlandó«, ezért lesz a nevelés nélkül felnőtt parasztgyermek dologtalan és zsvány.

Érdekes itten az elmaradott magyarság és a folyton gyarapodó svábság különböző irányu életének megfigyelése. A német a gazdálkodáson kívül »tud valami kis mesterséget, melyet haszonnal üz«, saját maga építi a házát, maga készíti el a szükséges holmit. »Ez egyik főoka annak, hogy a sváb gyarmatok úgy meg tudnak nálunk gyarapodni, s olly házakat építenek, milyenről a magyar

még eddig nem igen álmodik.« A sváb-nak minden szükséges felszerelése megvan, a magyar ellenben nem képes azt előállítani és mindene tönkre megy. Ehhez járul a magyarságnál az asszonyi és férfi munkák teljes különválasztása, aminek az az eredménye, hogy »míg a magyar teletszaka csak dohányzik és furuglál, addig a német az asszonyokkal együtt fon, köt, varr, stb. ami igen is egészen más következetű, mint a furuglaszó.«

A nemzetéért aggódó Berzsényi így már száz évvel ezelőtt meglátta a dunántúli magyarság veszélyeztetett helyzetét a szorgalmas, iparosodó svábokkal szemben. Berzsényi sokszor érzékenyebb a nemzet bajai iránt, mint politikus kortársai. A nemzetiségi kérdés, a soknyelvűség komolyan aggasztja a költőt, de figyelmeztetése még nem tud általános figyelmet kelteni.

Berzsényi szemében a soknyelvűség az ország boldogságának akadályá: ezt kell megszüntetni. Az egységes műveltség vezet a boldogsághoz, ezért »minden idegen nyelvű népeinket« hazánk főnépével nyelvben és ruhában egyesíteni kell. A költő itt egyszerre elnyomja a politikust, képzelete játszi könnyedséggel oldja meg a nyelvi kérdést. A nyelvének gazdagságára büszke költő sajnálkozva néz a svábokra, kiknek »nyelve csak romlott zagyalék, a magyar népnyelv ellenben oly ép és csinos valamint az írásnyelv.« Ezért a szegény népek »örömet magyarokká lesznek, ha lehetnek«.

A költő a nyelvére büszke, a nemes a ruhájára. Ha a svábok számára népiskolákat létesítünk, ahol »csinos magyar öltözetben« megtanulják a magyar nyelvet, a gazdasági és ipari ismereteket, akkor magyarokká lesznek »s ez lenne aztán Mohács egyik gyógyszere.«

A magyarosodást és a művelődést népiskolák által terjeszteni, ez Magyarország megerősödésének legfőbb útja Berzsényi szerint.

De a reformer politikusnak a részletkérdésekre is van gondolja. Eötvös előtt rámutat a börtönök züllesztő hatására, amerikai mintára dologházakká akarja őket átalakítani. Meglátja, hogy idegen kezekben levő kereskedelmünkben semmi sem tér vissza gazdasági életünkbe, ezért sürgeti a magyar kereskedelem megszervezését. Alapítsunk kereskedelmi társaságot, hogy ne legyünk »egészen a zsidók zsebében«. Mintha a nemzeti kereskedelmet kifejlesztő szövetkezeti rendszer csirázna már Berzsényi irásában. Magát a problémát, annak jelentőségét mindenesetre meglátta Berzsényi, a kidolgozás és végrehajtás már nem lehetett a költő feladata.

Gazdasági életünk elmaradottságát Berzsényi egyre újabb jellemző megfigyelésekkel világítja meg. A fejlődő kapitalizmusban egyre élesebben kiütöző, akadályozó nemzeti tulajdonságokat tömör mondatokban jellemzi. Nemzetünk nem a hasznosra, hanem a »férfias és pompás szépre szokott ügyelni.« »A magyar inkább képzelmes, mint számolgotó nemzet«, ez pedig »gazdasági tekintetben, ha csak különös okossággal nem párosul, gyakran kártékony szokott lenni.« Ezért aztán a svábok között lehet sok józan, pon-

tos gazdát találni, míg a magyarok erejükön felüli dolgokra vállalkoznak. A svábok és magyarok összehasonlítására mindegyre visszatér Berzsényi a tanulmányában és ha a svábok lenézése gyakran ki-kicsillan is írásából, mégis mindig elismeri és példaképpen említi föl jótulajdonságaikat.

A magyar nép megbecsülése, nehéz sorsának meglátása nem viszi Berzsényit a rendi korlátok ledöntése felé. A nemes ur csak a becsületérzést akarja megtartani jobbágyaiban, szeretetteljes bánásmóddal, műveléssel, de a jogrendszeren nem akar változtatni.

Kevésbé jelentős ma már, amit Berzsényi a falusi épületek süriőségének veszélyeiről, a céltalan szőlőszaporításról, a sok vásár káros voltáról ír. A Széchenyi által megindított egyesületi szellem hatása nyilvánul meg a gazdasági egyesületekről írott fejezetében. Mivel külön-külön mindenkinek hiányos a gazdasága, magára hagyatva sok bajjal, nyomoruságosan kinlódik. Ezért »a mezei szorgalmat és népboldogságot egyedül az által lehetne legfőbb tökélyre juttatni, ha a földművelő népet valami célirányosb egyesületekbe szerköztetnők.« Berzsényi fölveti itt a nemzeti bank, a közös gabona és pénztárak (hitelszövetkezet) gondolatát is, végül pedig a közös gazdálkodás tervéről ír. »Szorosabb népegyesület lenne az: midőn a nép annyira egyesülne, hogy az egész gazdaságot, a vének kormánya alatt, egyesült erővel folytathá, melynek minden jövedelmeiből minden ember a maga közre adott pénze vagy munkája szerint venné ki részét.« A gondolat nem áll meg még itten. Berzsényi tovább szövi az egységes faluközösség kialakításának tervét. A legjobb egyesület volna az »midőn a nép nem csak az egész gazdaságot köz erővel üzné, de még konyhát és asztalt is közöset tartana s az által magából egy nagy háznépet formálna.«

Váczy János szerint Berzsényi előtt bizonyára a szerbek *zadrugája* lebegett példaképpen, de a zadruga csak a közvetlen leszármazottakból, gyermekekből, unokákból álló, együtt élő, nagy család. Berzsényi tovább megy ennél: az öregek által irányított közös gazdálkodást és a munka előnyösebb kihasználása végett a közösség egységes ellátását képzei el. Az irányított gazdálkodás és a termelő szövetkezetek, vagy a kommunizmus halavány képe bukkán föl Berzsényi gondolatai között.

A költő azonban bizonyára nem gondolt ilyen általános társadalmi átalakulásra és így tul merészek a gondolataihoz ma hozzáfűzött következtetéseink. A költő csak az egyesülés, a közös munka roppant jelentőségét látta meg, nemzete jövőjén töprengve, gondolatokat vetett föl, de megvalósulásuk formáját nem gondolta végig. Azt azonban érdemes megjegyeznünk, hogy Berzsényi a néptől, a népnek kiművelésétől, egyesítésétől várja a magyar jövő kivirulását, minden kérdésünket a magyar nép életén át látja meg és általa akarja megoldani. A népére büszke költő tanulmányának végén sóhajtvá gondol népe és nemzete majdani felemelkedésére: »Végtelen lenne a nép ereje, ha az egyesítve s mindenkor czélsze-

rint használnának és végtelen annak következménye mind gazdasági, mind erkölcsi tekintetben.»

Igy fejeződik be Berzsényi tanulmánya, amelyre egy század múlva új fényt vetett az ismét válságosra fordult magyar élet. Berzsényit nem akarjuk rendszeres politikusnak vagy nemzetgazdásznak föltüntetni, csak a korán túl látó zseninek gondolatait hoztuk ismét napfényre. A zseni sűrítve és nagy vonalakban látja a dolgokat, sok mindent összevon és elhanyagol, de néha váratlan mélységekbe világít be. Berzsényi meglátta a fejlődő svábság kérdését és a hányódó, elhanyagolt magyar nép szomorú sorsát. A népből kiinduló magyar jövő építésének ma is Berzsényinél találjuk meg alapgondolatait, amelyek bizalommal és öntudatos ismeretekkel mutatnak rá a magyar nép máig is kiaknázatlan hatalmas értékeire.

Vita Zsigmond

AZ OLOVÓI LÁTOMÁS

Mindenki, aki a Bademlics-portán látta meg a napvilágot és élt, vigkedélyű volt, könnyelmű és derűs. Egyedüli kivétel Káta, a legidősebb Bademlics fivér felesége volt, egy magas növésű, nagycsontu szőkeség, savószínű szemében átható, hüvös tekintettel. Huszonhat évvel ezelőtt a gazdag és tágas házba kerülvén, minden évszel mogorvább, sötétebb és hallgatagabb lett. Házasságában csalódott, gyermekeivel mérhetetlenül szerencsétlen.

Férje Péter, a gazdag Bademlics-család legidősebb fia, később nősült. Fiatalságáról a legkőszább mende-mondák keringtek. Sőt azután is, hogy Kátát ilyen kiélten és jankadtan elvette, beszédjében, mozdulataiban, de legfőképp mosolyában még most is ott lappangott valami abból a szilajságból és haszontalanságból. Ez a széles, tompa és érzéki mosoly úgy rajzolódott Bademlics barnás arcára, mint valami pecsét, melyet nem lehet elrejtteni. Volt benne valami, ami feleségét, ki egészséges és friss liványi családból származott, éveken át s még akkor is, rettegéssel és utálattal töltötte el.

A gyermekáldással még nagyobb volt a baj. Az első tizenkét év alatt kilencet szült, majdnem mind fiut, de ezek, mire legszebb éveikbe értek, sorra elhaltak. A tizedik gyermek megszületése —

kicsi hijján — majdnem életébe került. Azóta nem is lett több gyermeke. Ez az utolsó gyermek leány volt és életben maradt. Hat éves koráig a lányka csak nőt valahogyan. Kicsi volt, de széke és oly édes, hogy a templomban mindenki őt bámulta. Teljesen anyjára hasonlított és annak egészséges liványi rokonaira. De mire hatéves lett, kezdett visszafejlődni és megcsunyult. Egyszerre megbénultak térdben a lábai és derékban görcsösen meghajlott; arca eltorzult, szemhéjai megduzzadtak. Ilyen görcsösen, mindig félig tátott szájjal, egyik kiságyról a másikra vánszorgott s mint a ház szerencsétlensége és istenbüntetése éveken át a Bademlics-ház sötét és hűvös szobáiban. Akkor töltötte be tizenötödik évét, de testileg már alig fejlődött s lelkileg mégkevésbé. Nem tudott felegyenesedni és járni se anélkül, hogy valakire ne támaszkodjék. Csak nagyon keveset beszélt, akkor is csupán a legmindennapibbat — hangja rekedtes s érthetetlen volt. Még legjobban az anyjával értette meg magát. Az idős Bademlicsné pedig örködött felette. A cselédek közül senkinek sem volt szabad hozzá nyulni a gyermekhez, kit ő maga cipelgetett, etetett, mosdatott és öltöztetett.

Mindent elkövetett, hogy meggyógyuljon a lánya. Mikor már kifogyott az orvosokból és kuruzslókból, s kipróbált már minden orvosságot — akárki ajánlotta is — s hiába fizetett misét meg imádságot, egy napon a Szüzanya oltáránál megfogadta, hogy Kisasszonynapján elzarándokol Olovóra és elviszi magával a beteg leányt a kolostornál bugyogó Boldogasszony-forráshoz.

Mint sokan mások, kik tengernyi csapást elszenvedtek már s akiknek a házában a halál gyakori vendég volt, miért is csak maguknak befelé éltek, ez az asszony is sokkal inkább a láthatatlan tulvilági hatalmakban bizott, hozzájuk közelebb állónak érezte magát. Miután fogadalmat tett, hosszasan imádkozott még, s amikor felkelt a térdeplésből, megismételte kérését, könyörgését a Boldogasszonyhoz:

— Tovább már nem birom! Add két orvosságból valamelyiket! Vagy gyógyítsd meg, vagy vedd magadhoz a menyországba, mint azt a másik kilencet!

Pár nappal azután, hogy megtette fogadalmát, egyik reggel még csak nem is virradt, amikor a Bádemlics-kuriáról utrakeltek a zarándokok. Az öregasszony elvitte magával ura hugát is, egy himlőhelyes vénlányt. Két legény is eljött, akik a kislányt vitték, mert nem tudott lóra ülni. Két lovat meg kantárszáron vezettek a visszatérésre.

Pirkadt már, mire a Szarajevó környéki magaslatra értek. A kislány, aki addig panaszkodott, ellenkezett és sirt, most egy hevenyészett hordágyon pihent, melyet két legény cipelt.

A friss levegőtől elbágyadva és megrészegedve, a feje a jobb vállára hanyatlott. Elszundított. Egy-egy nagyobb rázásnál felnyitotta szemét, de amikor maga felett megpillantotta a zöld lom-

bokat, az eget és a biborszínű fényt, megint csak behunyta és gondolván, hogy álmodik, elmosolyodott a gyógyuló gyermek lágy mosolyával.

Kis idő múltán megszűnt a felfelé-kapaszkodás. Sűrű erdőn haladtak át. Az ut erre szélesebb és járhatóbb volt. Itt már találkoztak más faluból való emberekkel, kik csoportokba verődve igyekeztek céljuk felé. Voltak köztük súlyos betegek is, kik zsák módjára lóra rakva, hörgő hangon nyögdecselek és szemüket szenvedőn forgatták. Voltak bolondok és örvögők, akiket rokonok fogtak és csititgattak.

Az öreg Bádemicsné az övéi előtt haladt. Utat tört magának a sokaságon és senkitől sem feszélyezve, suttogva rózsafüzérért morzsolta. A kislányt vivő legények alig tudták utolérni. A bükkösben kétszer is megpihentek az ut mentén. Ebéd alatt sötét szőnyeget terítettek a füre és ráfektették a beteget, aki zsidbadt végtagjait és görcsös derekát, amennyire csak tudta, kinyújtotta.

Megpillantva maga mellett anyja mezitelen, véraláfutásoktól kékes és a szokatlan uttól kisebzett lábait, elszörnyülködött. De az öregasszony hirtelen elrejtette azokat, s a kislány a maga körül tapasztalt új dolgok feletti zavarában csakhamar el is felejtette a csunya látványt. Amerre csak nézett, új volt minden, szokatlan és megnyugtató: a sűrű és buja erdei fű, az óriás bükkök ezüstös törzsére rétegekben telepedett gombák. A madarak lecsaptak a lovak zabos tarisznyáira. Tág volt a láthatár, világos az égbolt és a hosszukás felhők lomhán usztak rajta. A kislány így betegen és fáradtan is, soká és csendesesen mulatott azon, ahogy a madarak ijedten szétrebbentek a zabos zsákról, valahányszor a ló fejével feléjük kapott. Nézte a legényeket, akik hosszan és komolyan ettek. Ebben is volt valami nevetséges és kacagtató. Ő maga is jóízűen evett. Amennyire csak tudott, kinyújtózott szőnyegén. Kezeivel a hideg fűben játszva egyszerre csak megpillantotta az ördögfej apró, élénk piros virágát, amint valósággal meglapult a földön. Izzalmában gyámoltalanul elsikította magát. Az öregasszony, ki a fáradtságtól kimerülve elszundított, hirtelen felébredt és leszakította neki a virágot. A kicsi sokáig tartogatta a tenyerén: nézte és szagolgatta, majd az arcához dörzsölte és amikor érezte, milyen hideg és bársonyos, a gyönyörtől lehunyta szempilláit.

Az est beálltával Olóvóra értek. A kolostori romok és a téglaboltozatos medence körül, melyből a Boldogasszony-forrás meleg vizének tompa csobogása szűrődött ki, egész nap vásári hangulat uralkodott. Mindenfelé tüzek égtek. A nép süített-főzött. Legtöbbje a földön aludt. A módosabb és jobb zarándokok egy fa-tákolmányban huzódtak meg. Ebben helyezkedtek el Bádemicsek is. A két idősebb csakhamar mélyen el is aludt, a kislány meg az egész éjszakát valami félálomban töltötte. Az ablakon keresztül a sötét

erdő feletti csillagokat nézte, annyi csillagot, amennyit még sehol sem látott. Majdnem egész éjszaka a tüzek felőli, megnem-szünő hangokra figyelt és így szenderült álomba. Szendergéséből a lovak horkantása, vagy olykor-olykor az éjszaka hűvössége óbresztette fel, amikor is újból a hangok zümmögését hallgatta, sehogyszem tudva megkülönböztetni: mikor álmodik, s mikor van ébren?

Másnap korán kelve elindultak a forráshoz. Az ember először egy alacsony és félhomályos szobába ért, itt vetkőztek. A falak mentén fapadok, rajtok az otthagyt gunyák. Innen három lépcsőfokon lehaladva, egy nagyobb és kissé világosabb terembe jutottak. Itt volt a medence. Köröskörül minden kőből faragva, még a mennyezet is kőből, csak magasan fenn, két kerek nyíláson szűremlett be a csodálatos napfény játszi sugarakban. A lépések visszhangzottak, a kőboltozat felerősítette és visszaverte még a legkisebb neszt is. A víz susogása visszapattant a boltozatokról s többszörösére erősödve, meghangosodva betöltötte az egész helységet, úgyhogy a beszédnél kiabálni kellett. Ez a beszéd megint csak beleütközött a boltozatokba és megkétszereződve pattant vissza. A gőzölgés megnehezítette a lélekzést. A falakról és boltozatokról víz gyöngyözött le, zöldes barázdát hagyva maga után, mint valami barlangban.

A víz vastag sugárban ömlött egy kőből faragott csatornából. Meleg volt és tiszta, telisteli ezüstszinű, apró gyöngyökkel, megtöltötte a köves medencét és ott a szürkés burkolattól zöldes színben csillogott.

Felváltva fürödtek: egyszer a férfiak, máskor a nők. Amikor eljött az asszonyok ideje, megkezdődött a tolongás, veszekedés és kiabálás. Voltak, akik le sem vetkőztek, csak meztláb belegázoltak a vízbe, mely térden felül ért nekik, mások meg ingre vetkőztek, a meddő nők nyakig guggoltak a vízbe és lehunyt szemmel imádkoztak. Ismét mások a vizsugarat a tenyerükbe fogták és kiöblítették vele a torkukat, fülüket és orrukat. Mindegyik annyira elmélyedt az imádságba és a felgyógyulás gondolatába, hogy senki sem vetett ügyet a másikra, mintha csak nem is látnák egymást. Megesett néha, hogy kicsit lökdölöztek, vitatkoztak a hely miatt, de rögtön el is felejtették vitatkozásukat is, meg egymást is.

Az öreg Bádemicsné és sógornője bevezették a leányt a vízbe. Hiába voltak a többiek valósággal önkivületben és önmagukkal elfoglalva, mégis félreálltak, helyet csináltak, mert a gazdag és előkelő világ soha és sehol sem veszt tekintélyéből.

A leány görcsösen reszketett. Félt a víztől és az emberektől, de lassan-lassan mindig mélyebbre merészkedett a vízbe, mintha benne szeretne elbujni és ha nem fogják a hóna alatt, le is ült volna a medence fenekére. Így is állig ért már a víz. Soha életében nem látott még ennyi vizet és nem hallott ennyi hangot, ily csodás zürzavart: csak néha-néha álmában, ha azt érezte, hogy egész-

séges és tud járni, meg futkosni. Olyankor azt álmodta, hogy a többi gyermekkel együtt valami nagy vízben fürdik és hogy testét, mint most is, számtalan apró és világos gyöngyöcske csiklandja. Egészen átszellemült. Lehuntya szemeit és szaporán belélegezte a forró vízből felszálló gőzt. A körötte levő asszonyok hangját mind távolabbról vélte hallani. Aztán meg valami bizsergést érzett szemeiben, erre még erősebben lehuntya, de a bizsergés csak nem akart megszűnni. Végül is nagynehezen kinyitotta őket. A menyezet egyik kerek nyílásán át napsugárpázsma hullott az arcára. A fényzónben a vízpára zöldesszürke és aranszínű porként táncolt, a beteg lány meg szemével kísérte a táncot. Egyszer csak összerándult, egész testében reszketni kezdett s nagy erőlködve feltápászkodott a vízből. A meglepett anya és nagynéni óvatosan és fokozatosan elengedték. A görcsös és meghajlott kislány egyszeribe kiegyenesedett, mint soha eddig, elengedte a karokat, melyekben eddig megkapaszkodott és még mindig kissé előrebukva, lassan és bizonytalanul, mint valami apró gyermek, megindult. Széttárta karjait. A vékony és nedves ingre felrajzolódtak a kis mellecskék élénkpiros bimbói. A sűrű szempillák között nedves fényesség csillogott, a duzzadt ajkak tompa és érzéki mosolyra nyíltak. Hátravetette fejét s felnézett magasan a fény-sugarba, majd hirtelen megszólalt, meglepően tiszta és természetes hangon:

— Ott van! Nem látjátok! A felhőkön jön éppen lefelé! Jézusom! Jézusom! Ó! Jaj!...

Valami ijesztő és ünnepélyes is volt a hangjában. Az asszonyok mind felfigyeltek rá, de senki sem merte felemelni a fejét és ránézni a beteg lányra vagy látomására, mégis valamennyien maguk felett érezték. Egyesek hangos imába kezdtek, mások öszszeroskadtak és imájuk sirásba tult, meg hangos jajgatásba. Hallani lehetett, amint nedves kezükkel a mellüket verték. Mindezek a hangok szokatlanok voltak és csodálatosak, amilyeneket az emberek csak akkor hallatnak, ha fájdalomtól, vagy örömtől önkivületbe esnek s megfeledkeznek emberi méltóságukról s a szeméremről. A dörgő visszhang ezeket a hangokat csak felerősítette, elnyújtotta. Mindez elvegyült a magasból egyformán és sisteregve aláhulló víz csobogásával.

Egyedül az öreg Bádemicsné nem hajtotta le a fejét, a második lépcsőfokra hágott úgy, hogy már csak bokáig állt vízben, s onnan figyelte komolyan, feszülten a lányát és álomszerű mozgulatait, de legjobban az új mosolyt, mely arcára rajzolódott. Aztán hirtelen félrelökte még sógornójét is, a lánynál termett, átnyalabolta a dereka táján, másik kezével térdei alá nyult és indulatos, hosszú léptekkel, mintha valami szégyent takarna, kivitte a szobába, ahol a ruhákat hagyták.

Itt félhomály volt és csend. Letette a gyermeket. Körülnézett. Nem volt senki se benn. A kicsike a hirtelen változás következtében didergett és ismét görcsösen terült el a puszta földön, de arcán tovább is ott ült az a széles, beteg mosolya az érzéki gyönyörnek.

A fürdőből kiszűrődtek az ima s a csodálatos gyógyulást kísérő felkiáltások hangjai, az öreg asszony pedig mozdulatlanul állt, megalázva, még komolyabban és sötétebben, mint rendesen. Komoly volt, mert rajta kívül senki sem tudta, hogy ez Bádemlics mosolya és hogy itt nincs gyógyulás, minden hiábavaló volt. Mintha alig várta volna, hogy az emberek elől elmenekülhessen és egyedül maradjon a Boldogságos Szüzanyával, kivel hátra volt még a fogadalomból való elszámolása, a szoba sötét sarka felé fordulva, éles suttogással sziszegte:

— Vedd magadhoz! Vedd hát!

Néhányszor még elismételte e szavakat, közben nem is fordult a leány felé, aki ott didergett lábainál.

Andrity Ivó-Mangold Albert

IDEGEN TÉL

*Ennyi a tél az ablakomból:
a messzi erdő finom zürzavar,
szép szerkezet, mit puha kőd takar
s a zuzmara, a hó belombol.*

*Ezüst gőzén és füstjén zengőn,
alacsonyan a téli táj felett
mintha csak szállna a fűrésztelep
kiszvonatja: gyolcs ejtőernyőn.*

*Megannyi komor alabárdos:
két jegenye az ég felé mered,
fölköttük ingó, laza félkeret:
egy csapat fáradt varjú szálldos.*

*Nézi őket, majd velük indul
az árvaságból velük lobogó
lelkem, a csöndes titkos nyomozó
a fák, táj esti árnyain túl...*

*Egyi csupán a végtelen tél,
fátyolat síkban néhány folt lebeg.
Lassan, szegényen lehúnyod szemed
és melegedni kezd a szemhéj.*

*Eszedbe jut egy téli vágta,
lelkeden régi láz és rím huz át,
lányok, havas kacagás, ifjuság
s egy szó téved ajkadra: Bácska.*

D. Lendava, 1941 telén

DUDÁS KÁLMÁN

NÉMA VIADAL

*Mi vakság küldött? ne keressük.
Állunk szemben a torz porondon,
el vannak dobva már a kesztyűk —
te fegyvered, én szavam bontom.*

*Láthadd aránytalan a verseny,
nekem se pajzsom nincs, se kardom —
hogy támadásod visszaverjem,
elém a szegénységem tartom.*

*... Nincs benned egy szikrányi lélek,
s büntudat, szóanalom, ha ritkán
dereng még benned: elvetéled,
a fogamzásnál, meddő hitvány!
Tied a tespedés virága,
enyém a létért küzdés lelke —
mi lesz, ha holnapunk kívánja,
hogy elszánt kezem tépni merje?*

*Nem hiszem, hogy sokáig tartson
hatalmad: és jaj, mi lesz hoggha
tenyérré lesz száz szolgál-arcom
s a bosszúmat torkodra fonja.*

DUDÁS KÁLMÁN

FIAM ÁLMA FÖLÖTT

*Pihen a csörgők fáradt hangja,
nem vágtat huszár a lován
s a csöpp nipp körül nem zavarja
társát egy babszem ostobán.*

*Fejénél, piros pántlikásan
mackója őrzi: hófehér,
nem betanult, merev vigyázban,
mint kedvelt jószág úgy henyél.*

*Köré gyűlt nemezéből és fából,
gumiból, bőrből egy sereg
mókás kis állat: kandi páholy
és nézik őt, hogy szendereg.*

*Cirógatják kedves szemükkel
urukat, mint egy kiskirályt,
lesik, hogy szemén mikor tűn fel
a fény s az újja kit kívánt.*

*Még álmodik nosolyogva, mintha
mókusa meg az elefánt
ülne ülében s égi hinta
szállna, mit angyal keze ránt.*

*Én is nézem föléhajolva,
boldogan és szerelmesen
s meg-megzizzen, mint nyárfa lombja
egy sóhaj lent a lelkemen:*

*mennyi játék élt bennem: tiszta
szép játék mennyi! Mind kiszállt.
Fiam, egy percre engedd vissza
azt a kifosztott kiskirályt . . .*

D u d á s K á l m á n

CANKÁR IVÁN:

F I B R E C

Az egyedüllét óráiban gyakran rádgondolok, fekete Fibrecem. Szomorú volt a végzeted, de te már túl vagy legalább rajta.

Fiatal nőtény kutya volt a házunknál, törékeny uri kis állat. Karcsu lábu és bájos fehér pofácskájú. Udvarunk, a nagy, széles vidék éjjeli bitang kutyáinak zarándok-helye volt. Tavasszal megkölykedett: négy ebfi porontyot és egy nőtény kutyust hozott a világra. Ezt a cseléd azon nyomban falhoz csapta. A földre zuhant, mint a kő, még csak nem is nyekkent. A négy közül három fekete volt, egy meg az anyja fia, hosszú sárga selymes szőrű, meg fehér pofiju. Kettőt — szegényt — még aznap az arra ödönző gyerekeknek adtunk. Vadidegen gyerekeknek, Isten tudja kiké lehettek és honnan vetődtek ide, lehet, hogy egész a hársalj-völgyből. S vajjon kinek jutott volna eszébe, hogy megkérdezze, lesz-e tejük a körösztoetlen kis feketéknek? Alig hallhatóan nyöszörögtek, tompán és mereven bámultak, vak szemmel, korán kidobálva és irgalom nélkül világgá üzve. Meg vagyok győződve, hogy ütötték-verték őket és üzték küszöbről-küszöbre, mindaddig, míg valami palánk alá húzódva ki nem szenvedtek, szegények. Jóval később a Horlujbán egy éhségtől csigázott, szakadt kutyát láttam. Szőre zilált volt, lába csupa seb. Először vadul, ugatva tört rám, aztán szűkülve és kaffogva elinalt.

A két testvérke maradt. Mivel a sárgás kölyökkorában nagyhasu volt, tömzsi és eselen, Békára körösztoitem. A feketét meg a szép Fibrec névre fogtam. Anyjokkal rendben és takarosan megvoltak; nem volt nekik rossz dolguk. Télbe kanyarodva, kezdődött újra a lakodalmazás. A lány megdühösödött: »Üssük agyon, vessünk már véget ennek a szodomának!« Félre hurcolta és halálba csalta a kutyát, a két gyenge kölyök szülőjét. Távolról néztem a gaztettet és rázott az iszonyat. A cseléd magasba lendítette a nehéz dorongot és teljes erejével sújtott az állatra.

— Nem ökör az, hé! — szólt rá kocsijáról egy paraszt. Másodsor is rásújtott, aztán lábbal odább rugta.

— De hagyja már, hagyja azonnal! — ordítottam, miközben patakban szakadtak könnyeim. A trágyadomb tövébe ástuk; a lobogó szerelem vértanujáról nem beszél emlékmű.

Béka és Fibrec egy darabig szaglászta a szobában, a kapufélán és a pitvaron; sejtették, talán megérezték, mint valami messzi homályos emléket. De még aznap játszottak a napon, kergetőztek a tisztáson és ficáinkoltak, szertelenül, gondtalan ifju örömben.

Béka gyorsabban gyarapodott és előbb ért, mint Fibrec. Az eleinte lompos és lomha állat, hamarosan nyulánk, karcsulábu és tiszta szemü példánnyá nőtte ki magát. Szakasztott anyja lett; aransárga, puha szőre uri fényben ragyogott; feketével keresztezett fehér pofija keskeny volt és finom; öröm volt nézni, simogatásra és szeretetre született. Hol a szépséged és mire vitt, ó Béka! Ifjuságod villámszerű volt; villant és egyetlen pillanatban kilobbant.

Egyszer egész nap és egész éjen át csatangolt s csak reggel-felé vánszorgott haza, zuhlöppen, éhesen, álmosan és zaklatottan, cafrangosan és éktelenül csapzottan.

— Hol jártál, Béka? — faggattam. Gyáván rámsandított és lógó fejjel, csaholva iszkolt el az udvar felé. Ott elnyult a meleg homokon, összegombolyította magát és elaludt. A cseléd üldöző pislantást vetett felé: Ez a kutya rühös! — Hogy volna ez rühös —, keltem védelmére.

— Hát nem látod? csipásak a szemei, gambája csupa var, egy pöszlék a zsvány! — Sose derült ki, hova vezett Béka azon az éjszakán, mi történhetett vele és hol szerezte a baját. Magamban el akartam hitetni, hogy semmi baja sincs, csak sulyosan megviselte valami s azért olyan szomorú. Valami félelmes és el-képesztő élménye lehetett azon az éjjel; de nem vallott; tekintete konokul elzárkózott. — Béka, gyere velem, gyere csak — ripakodott rá a cseléd. — Nem megy sehova! — lázadtam ellene. De Béka utána ment, szófogadóan és megadással, lehajtott fejjel, ügyet sem vetve senkire és semmire. *Igy megy halálba az, aki tudja, hogy mindennek vége, s hogy nincs ellenkezés és sehol irgalom.*

— Vége van! — szölt a lány, visszatérve. Közömbös volt és mintha egy fűszálat taposott volna el az utszélen; pedig az a fűszál is könnyet érdemel.

Fibrec maga maradt. Egyesegyedül az igaztalanul halálraitét és büntelenül kiirtott családból.

Az este, mikor Béka kimult, bejött a szobába, csendesesen járt, halkán, mintha imbolyogna, fölnezt a mennyezetre, beszagult a szögletekbe, s végül térdemre tette melső lábait és merően a szemembe nézett. Mély fekete szemei parázslottak, magas, gödrös domboru homlokán, mint valami sulyos gondtól, ráncok futottak. Fibrec, hova lett a testvéred? — kérdeztem tőle. Halk remegés futotta el nyulánk és hajlékony testét. Szeme sötét fényvel tüzelt felém: hogy mindent látott és mindent tudott. Mindent; látta a szegény vak csemetét, mikor a falhoz vágta, hogy zuhant, mint a kő; látta a két kis mászó feketét, amint elveszöen nyöszörögtek, nyomorúságba taszítva, hidegbe lökve, mielőtt fényt láthattak vol-

na; látta anyját, mikor leterítette az irdatlan dorong s a gödörbe vágta; s a végén látta a Békát, uri testvérét megadással menni utolsó útjára. Elátkozottságuk, mint eleven parázs izzott benne.

Este a konyhában feküdt egy zsákdarabon a tűzhely tövében, mint egy fekete bucca, mozdulatlanul. Azt hittem, alszik. De amint föléhajoltam, szemei tágra voltak nyitva. Megrettent. Megsimitottam selymes szőrét. Ijedten nézett rám s döbbenettel szedte maga alá a lábait. A lány lopva felésunyított: Ez sem él soká! Fibrec meghallotta és megértette. Csendben fölkelt a helyéről és lába közé szegzett fejjel, kushadva az ajtó felé tartott. De hátsó lába megbicsaklott és hirtelen megtántorodott. Még tekintetben annyi szenvedést soha nem láttam, mint Fibrec fekete szemeiben. A lány meg csak nézte, mint oldalog el az udvar irányába, onnan meg az utra.

— Meg van átkozva ez a kutya, az ördög lakik benne.

— Micsoda ördög? — csodálkoztam szörnyülködve.

— Betegség nélkül kórosak, rühtelenül rühösek, vész nélkül veszettek. Az epéjükben él az ördög és kikukucska a szemükből!

— Mit véthettek, hogy így megverte őket az Isten?

— Az ördögöt veri bennük. Az ilyen kutyák ügyelegnek a világon, üti-veri őket, aki csak éri, míg bele nem pusztulnak. Ha az Isten nem irgalmaz nekik, az ember nem szabad, hogy irgalmazzon!

Éjjel, félálomban, hallottam, hogy a cseléd az olvasóját imádkozta. Álmosan, kicsit éneklő hangon mondta, hittel és bizalommal:

Üdvözlégy Mária!

Az én szívem meg televolt:

Az ilyen kutyák ügyelegve, éhesen járnak a világot... Ha az Isten nem segít és nem kegyelmez nekik, az ember nem szabad, hogy irgalmazzon!

Messziről, a hideg, holdvilágtalan éjszakában, valahonnan a mezőről éles és szaggatott hörgést hallottam; majd nyomban rá: hosszú és vontatott nyöszörgést. Valami ismeretlen iszonyat fehédt forgolódva belém s halálra rémülve huztam fülemre a paplant...

Fibrec sose lett meg. Csak mégegyszer, télen, úgy rémlett, mintha kintről hallottam volna szűkülését, a csavargó nevetésbe csuklós sirását, a csavargóét, aki elvétette az utat s most a havon feke várja, hogy végkép elpihenjen.

Könnyü neked, Fibrec! Korán és vonakodás nélkül teljesítted a szörnyü parancsot, mely kezdettől fogva elrendeltetett! Mi többiek meg csak kódorgunk szerte a világban, apadt hittel s minden nap iszonya: rosszabb a halálnál...

A KIS INASBÓL SEGÉD LETT

HELYZETKÉP

Inasságom kínos-keserves, örökkévalóságnak tűnő négy esztendeje már a vége felé közeledik. Bár nem várok sok jót ettől a fordulattól sem, mégis jó érzés arra gondolni, hogy nemsokára segéd leszek, felszabadulok. Még csak pár nap és örökre megválok az inasélet keserves megaláztatásaitól. A mester ur szidalmaitól, gyakori pofonaitól, a segéd urak ugratásaitól. Nem leszek többé »eleven céltábla«, amin minden személyi sikertelenségért ki lehet a bosszút tölteni, még azért is, ha a műhely legidősebb segéde, a részeges Mahák összezördül szeretőjével, a szeplős Julcsával, mert ez a válogatós fehérszemély szóba sem akar vele állni, ha többet ivott a kelleténél.

A konyhába sem kell többé kimennem, ahol nehéz étel- és mosogatólészag terjeng, hogy a nagysága szeszélyes parancsainak eleget tegyek. Az itt rámn váró munkára nagyon ráuntam már. A tányérmosogatás, a padlósurolás, a piaci kosarazás nem az én kötelességem volna. De nem tehetek semmit, mert teljes ellátást kapok, így szól a szerződéselem.

A mester neveletlen és elkényeztetett gyerekeinek való kiszolgáltottság a legkeservesebb. Két gyereke van a mesternek, két faragatlan kölyök. Majomszeretettelben cseperedtek fel, durvák, mint a pikróc és kényesek, mint a zabbal etetett, telivér csikók. Teljhatalommal rendelkeznek velem. Ha gorombán belémrúgnak vagy megütnek — azza¹, ami éppen a kezükben van, — szó nélkül kell tünnöm. Ha hajamba csimpaszkodnak, fülemet ráncigálják, azt is. Tiltakoznom nem lehet, mert egyikük azonnal apjukhoz fut és beárul. Ezért aztán jaj lenne nekem. A mester kegyetlenül elnásópácolna. Ebből egyszer már kaptam izelítőt. Párhetes inas voltam akkor mindössze s azt hittem, hogy igazságot kaphatok, de súlyosan csalódtam. Azóta nem fejték ki semmi ellenállást. Így aztán sok durvaságot kell elszenvednem a mester kölykeitől. Lealacsonyító ez s tehetetlenségemben sokszor sírok miatt... Ilyenkor elrejtőzöm valahová az udvar egyik zugába. Nem akarom, hogy meglásson valaki. Ez az ártatlan érzelmikitörés, ez a csendes tiltakozás is azonban csak újabb ok a végnélküli szidalmazásra.

No de majd végeszakad mindennek nemsokára! Letelik a négy év és szabad leszek. Pénzt keresek. Veszek magamnak ruhát s a moziba is eljárók. Talán udvarolok is. Valamilyik hozzámilló proletárlánynak, aki

Thurzó Lajos: A kis inasból segéd lett

a munkától sovány és sápadt, de mégis szép. Másként lesz minden, mint most. Mennyivel is jobb lesz segédnek lenni, mint inasnak!

Tele vagyunk munkával. Csak úgy ég a sok dolog a mester és segédei kezében. Bolond szerencséje van. Nekki van a legtöbb munkája a városban. Állandóan négy-öt segéddel dolgoztat, ami erefelé igen nagy szó. Irigykednek is rá a többi mesterek. Azt mondják, pénzéhes s leveri az árakat. Pedig, ha nem dolgoznék, akkor is volna neki mit aprítani a teljébe. Gazdagon mősült. Egy módos parasztgazdának a lányát vette feleségül. Buza András, a felfelétörökvő parasztapós örült, hogy lányából iparosasszony lett. Nem is mérte szűken a hozományt.

Én nem irigylem a mestert a sok munkáért. A tömérdek dolog nekem is megtöbbszörözi elfoglaltságomat s álmatlanságot, derekamban s hátamban egyre fokozódó fájtást jelent. S legfőképp egyhelybetopogatást, a tanulás, a továbbképzés hiányát a szakmában. A mester nem ér rá velem foglalkozni. A segédek még úgy sem. De nem is akarnak. Féltik tőlem a kenyerüket. Tőlem, aki ha felszabadulok, versenytársuk leszek.

— Ó, hogy nem törted ki a nyakadat, mielőtt erre a mesterségre adtad a fejedet! Vagy maradtál volna a dísznók közt kanásznak. Vagyunk ugyanis elegenden — kiabálták nem egyszer felém.

Hát bizony, a legszivesebben otthon maradtam volna, s cipelve az utasok néhez bőröndjeit az állomásról a városba, inkább ettem volna napjában egyszer, csak ne kellett volna megismerkednem az inaskodással. De kanászkodni, azt már nem! Ez az élet még az inaskodásnál is mostohább. Tudom jól, négy éven át kivettem belőle a részemet. De ha oly nyomoruságban élt özvegy édesanyám, kicsiny testvéreimmel. Ezért szegődtem el inasnak. Azt hittem, hogy valami mesterséget tanulva, majd könnyíték a helyzetükön. Ezt a segéd urak is tudhatták, hiszen ők sem kezdték másként. Érthetetlen hát, hogy miért bántak velem oly durván, kiméletlenül. Pedig az ő életük sem volt egyéb nyomoruságnál. Feleségüket kellett eltartaniok, meg gyermekeiket. S mégis szívtelenek voltak hozzám. Vagy ők is úgy gondolkoztak magukban, mint nemrég szabadult inaspaftásom, hogy a sok szidást és verést most tovább kell adni a keze alá kerülő tanoncoknak. Sehogy sem helyesellhettem az ily felfogást. Meg is mondtam neki. De ő csufondárosan az arcomba nevetett.

— No még hogy! Bizony megnyakalom én az ipsét! Ugy feldagasztom a szűz pofáját, minthogy az enyémet is feldagasztották. A pofonért, egyikomám, pofon jár. De még nagyobb, csattanósabb, mint amit nekeu kentek le. Ugy bizony.

Csak sehogy sem értettem vele egyet. De hiába próbáltam meggyőzni. Ktartott lelketlen gondolkozása mellett.

Lázasan folyt a munka a műhelyben. Mahák valami kicsiségért már megint belémkötött, de sikerült szárazon megusznom. Nem ütött meg, csak összeszidott. Az anyámmal traktált, meg a familiámmal. »Megállj csak, gondoltam magamban, nem sokáig szíedsz már! Közéleg a szabadulás órája. Akkor majd jogom lesz a szemed közé nézni és megmondani, ami a szívedet nyomja. Egy négy évig megalázott, igazságtalanul megbántott kis inas szívét. De nem fogom a kezemet rád emelni, hogy

visszaadjam a kölcsönt. Az értelem szavával szólok majd hozzád, hogy mélyen alvó lelkiismeretedet felébresszem!...»

Igy felt-múlt az idő. Elérkezett végre az a nap is, mikor a mester urnak elém kellett volna állnia s azt mondania: »No, gyerek, a mai naptól fogva segédnek számítasz, felszabadultál!» De nem tette. Ehelyett ugy csinált, mintha megfélelkezett volna. Pedig én halálos pontossággal emlékeztem rá, hogy mikor kötöttük a szerződést, s hogy mikor jár le. Hiszen mindennap számitgattam magamban az eltelt éveket és hónapokat.

Eltelt a második, a harmadik s a negyedik nap is, de a mester még mindig hallgatott. Sehogy sem hittem, hogy megfélelkezett. Hiszen mindent pontosan számon tartott, ami velem kapcsolatos. Mindenre kettőzöit éberséggel figyelt. Különösen, ha véletlenül elhibáztam valamit. Csak azért, hogy újra rákezdhessem, hogy így, meg úgy! Nem lesz belőlem semmi, mert még most sem tudom megcsinálni ezt vagy amazt. De hogy mindennek ő az oka, mert sablonos munkán kívül egyébire nem tanított. arról bizony nem beszélt. Sem arról, hogy az első években jóformán csak pesztonka voltam, s nem inas. Csak magánszorgalmannak köszönhettem, hogy úgy-ahogy elsajátítottam még valamit. Sok felszabadult inasársam is csak ily módon tanult meg egyet-mást mesterségéből. Munkaközben — titokban — a mester vagy a segédek kezére figyeltek. Különösen a nagyobb műhelyekben volt ez így, ahol a segédek még csak' nem is érték rá az inasokkal törődni.

A multkor, egyik vasárnap délután hazamentem. Mesterségemre telerödött a szó. Anyám közben elmesélte, hogy a szomszédasszony sirva panaszkodott neki. Fia nemrég szabadult s mestere egy hét után elküldte. Azt mondta, nincs munka. Próbáljon másutt elhelyezkedni. El is helyezkedett, de nem vált be. Nem volt megfelelő képzése. Kénytelen volt ő s az anyja sirva könyörögni a mesternek, hogy bármily csekély fizetésért is, de alkalmazza. A szomszédasszony most nem győzi a sirást és az átkozódást, amiért fiát inasnak adta.

Ez az eset nagyon nyugtalanított. Sejtettem, hogy én is erre a sorsra jutok. De anyámnak nem árultam el semmit. Minek szomorítsam még idő előtt? Elég sok baja volt amugyis. Betegeskedett, meg keveset is fizettek a munkájáért.

Ma jó napom volt, mert a mester kétheti késés után jónak látta, hogy figyelmeztessen és közölje velem felszabadulásomat.

A segédvizsgán és egyéb hivatalos formaságokon átestem. A keményfedelű munkakönyvet ott szorongattam a kezemben. A könyv egyik oldalán igen rosszul sikerült fényképem ékte'elkedett. Négy hatalmas pecsétet nyomtak rá. A másik oldalon szép, kerek gyöngybetűkkel a nevem diszelgett. Csalódottan és kiábrándultan forgattam a könyv lapjait. Hát ezért a papírdarabért kellett nekem négy éven át tűrnöm, szenvednem s járnom az inassors kálváriás utját?! Érthetetlennek tűnt az egész. Be-csapottnak éreztem magam. No de majd kárpótol mindezért a munka, amiért most már pénz is kapok. A pénzen ruhát veszek, édesanyámon segíték és öröklék éhes kistestvéreimen. Milyen jó érzés is volt erre gondolni!...

Thurzó Lajos: A kis inasból segéd lett

A mester ur, mintahogy előrelátható volt, nem sokáig alkalmazzott a műhelyben. Felszabadulásom után mindössze egy hónapig. Azzal a kifogással küldött el, hogy komolyabb munkát nem lehet rábízni. Inaskoromban nem voltam elég figyelmes és rendszerető. Az ilyennek, mint én, még négy évig kellene inaskodnia, hogy megtanuljon becsületesen dolgozni, s hogy megtudja, mi az élet, mi a küszködés! Bánja is ő, hogy mi lesz belőlem vagy hogy hová megyek. Ő »megette« a kötelességet. Négy éven át adott ennem és ruházott. »Egyengette« az utamat, hogy ember lehessen, s ne váljak belőlem csavargó, mint olyan sok más tetsből, akik az uccán kóborognak, piszkosan, rongyosan, kilátástalanul.

Egyáltalában nem lepott meg, amikor a mester kiadta uticédulám. Bekövekezett, amitől tartottam. Ez hát a köszönet, amiért négy éven át szenvedtem, cselédkedtem, más keze-lába voltam? ... Fájdalmamban, vadul kitörni akaró sirással szorongattam kezemben a kevéske pénzt, amit a mestertől a munkámért kaptam. Az utolsó bért ebben a műhelyben, amit anyám otthon már alig várt, hogy kenyeret vehessen.

Szombat este volt. Ott álltam a munkaasztalomnál. A mester bement a lakásba. A segéd urak is készülődtek. Vége volt a hétnek. Zsebükben a cincogó munkabérrel hazafelé indultak. Mahák, tudtam, a közeli kocsmába tart. Innen pedig szeretőjéhez, Julcsához. Én utójára maradtam. Érzékeny bucsút vettem a műhely minden egyes szegletétől. Szivárgó könnytől homályos szememmel végigsimogattam a szerszámokat, a jó, öreg munkapadot, mely annyiszor fogott fel, hogy el ne essem, amikor a segéd urak közül valamelyik durván meglökött. Aztán kimentem a műhelyből. Csak a két inas maradt bent, akiket a mester nemrég vett fel, hogy helyettesítsenek. Takarítottak. A műhelyben összesöpörték a sok szemetet, hogy mire a segédurak hétfőn újra felveszik a munkát, »ugy ragyogjon, mint a nap.« Sajnáltam őket. A sok szenvedésért, amj reájuk várt. S amit ők még nem is sejtettek.

Kiléptem a kiskapun. Lassan, fáradtam, kedvetlenül bandukoltam végig a hosszú, sötétemerült utcán, melyet egyre jobban ellepett a felhér, tejszerű köd. A mester háza, életem keserves megaláztatásainak emlékeivel, észrevétlenül elmerült mögöttem a gomolygó szürkeségben. Vékony kabátomat fázósan huztam össze magamon. Szivem nyugtalanul dobogott, fejem zugott, a rám szakadt kétség és bizonytalanság majd szétvetette. Istennem, mihéz is kezdjek? Mit szól majd az édesanyám, ha megmondom, hogy elküldtek? Biztosan kétségbeesik és sir. Hát azért adott inasnak, hogy végül mégis rászakadjak? Mert hová is mennék, ki lökne elém egy darabka kenyeret, ha nem ő, az anyám? Inkább nem is megyek haza! ... Lehorgasztott fejjel, nekivágtam a sötét utcának. Céltaulan, összeszorult szívvel bolyongtam egyikből a másikba. A sűrű köd mellemre ült. Gyomrom is panaszosan figyelmeztetett, hogy a sovány ételt, mit délben kapkodva magamba hánytam, már megemésztette. Az egymást kergető gondolatok vijjogva agyamat tépték, szaggatták. Az új ruhából, a mozibajárásból, az udvarlásból hát nem lett semmi. De még anyám és kistestvéreim megsegítéséből sem. Mit szólnak majd a rosszmaáj szomszédok, ha megtudják, hogy munka nélkül maradtam. Az ő módjukon

majd szapulgatnak és mindennek letesznek. Elmondanak csavargónak, trümkakerülőnek, bitangolóknak...

De ha már itt vagyok, vajjon sikerül-e itt a városban valahol munkát kapnom? Vagy vidékre kényszerülök, hiányos tudásommal még nagyobb bizonytalanságba? Vagy talán napszámba szegődjem el valahová? Dehát akkor miért szenvedtem, miért tanultam ki mesterséget? Két utált előttem. Rajtam múlt, hogy melyiken induljk el. Régi elnyomóm, a mester ur s a segédek, ebbe már nem szólhattak bele. Már senki sem parancsol. A magam ura vagyok. Hiszen segéd lettem, »felszabadultam.«

Szenta.

Thurzó Lajos

CIRKUSZ AZ ALMA-UCCÁBAN

A hosszú ucca félig falu, félig város. Az elején elindul az ember és amerre néz, csupa sokablakos uriház áll, esőben nem harmonikáznak a téglák, mivel aszfalttal van felöntve a járda, itt-ott fityulás szobalány fekszik az ablakban és enyeleg a péksegéddel, azzal a nagy melákkal, aki már reggel korán biciklijén ül, hátán az istentelenül nehéz kraksznival és fityül és dalol, ahogy éppen eszébe jut, vagy ahogy jobban bírja szusszal: Hol voltál az éccaca, nem voltál az ágyadba...

S az ember nem tudja jeladás ez az ének, vagy gonosz célzás, de az bizonyos, hogy az ucca valamennyi szobacicája megjelenik az ablakokban, félrehuzott szájjal ragyognak, mint a nap és azt mondják: Fene a strici pofádba. — S a bitang pék biciklijén vágatva, villámgyorsan felkap mindegyik ablakhoz: — Holihopplá! — rikoltja és repül tovább.

Akkor aztán jön egy sarok és egy keskeny ucca. Ez az átmenet, mert most már vége a biztos, sima járdának, most már jön a sár, jönnek a fehérre meszelt vityillók és a széles pázsit, amelyet elpiszkítanak a legelésző disznók. A péksegéd is kétmarokra fogja a kormányt és óvatosabban karikázik, sőt az ucca végén meg is áll, leszáll gépéről és benéz az egyik ház nyitott ablakán.

— Senki más nem vihette el, felügyelő ur kérem, csak ezek közül valamelyik, — hallja bentől a péksegéd az izgatót hangot — mert nekem, kérem, csupa jó kuncsaftom van, uri hölgyek, azok kérem, nem visznek el egy szoknyanadrágot, merem állítani, hogy csak ezek közül volt valaki. Mert szombaton még itt volt. Még a kezemben volt, néztem és forgattam, nem lukas-e, nem akadtam-e

bele valamibe véletlenül tavál... mert szép idő volt szombaton, gondoltam, ha ilyen marad, akkor valamelyik délután fölveszem és kihajtok a Sikarába ibolyát szedni, de tegnap keresem, nincs és nincs, ha megpukkadok, akkor sincs... Lehetetlen, tiszta lehetetlen, hogy a kuncsaftok közül vitte volna el valaki, felügyelő ur, értse meg, amit lehet mondani, uri hölgyek, nahát...

A Sári kisasszony csinálja ezt a nagy lamentációt, aki vénlány és fűzőket készít a hölgyeknek. Most olyan vörös, mint a pulyka, sárgára festett haja egészen szétesett, hosszú selyempongyolája röpköd ide-oda és hatalmas fekete függői mintha harangoznának, úgy csapódnak riadtan az arcához, ahogyan a fejét kapkodja, hol az üres szekrényfiókra, hol meg a fókabajszu rendőrré. Két pityergő varrólány áll közte és a rendőr között, meg egy hosszú, vékony asszony, karján gyerekekkel. Az asszony csak áll és bamba arccal néz maga elé, míg karján a kised kezét kinyújtja Sári kisasszony kalimpáló függői felé s azt mondja: Ada, ada!

Persze senki rá se hederít a gyerekekre mostan, a péksegéd is a magából kikelt fűzősnőt nézi és nem állja meg, hogy oda ne sugja a mellette ácsorgónak, — mert most már többen vannak az ablak előtt:

— Ennek jól megolajozták a nyelvét.

— Maga fogja be azt a pálott száját, jobb lesz! — kiáltja Sári kisasszony, mert olyan a füle annak, mint a telefon, mindent meghall. De aztán, mintha nem is szólt volna semmit a pék, Sári kisasszony levegőnek veszi és tovább ágál a hekus előtt, aki a torkát köszörüli, néha dörmög, hogy fokozza tekintélyét és megsodorja a bajuszát, mert ilyen komoly helyzetben az ember mégsem hagyhatja azt a bajuszt akármilyen hanyagul lógni.

— Hát majd kivizsgáljuk, — veti oda félvállról — bagatell dolgoz ez, majd kivizsgáljuk. Maguk most velem jönnek.

S erre a két kis varrólány irtózatosan elkezdi bőgni. Egészen meggörnyednek és majd megeszik a zsebkendőjüket a nagy fájdalomtól: — Jaj mamám! — kiáltja az egyik és a másik erre még jobban rázendít, mintha valami koporsó után mennének, amelyben kedves halottjuk fekszik. S a péklegény újra mókázni kezd, sivalkodik és macskahangokat ereszt ki magából, úgy utánozza a zokogó kislányokat. Már ki is jöttek az uccára, elől a hosszú, száraz asszony, karján a gyerekekkel. Ő nem sir, de sápadt az arca és belülről tépi az indulat, ezt hallani a hangján:

— Én kérem, nem mehetek a rendőrségre. Ennekem kérem, gyerekeim van, akit nem bizhatok senkire. Délben hajazön az uram kérem, a magazinbul, az enni akar, én kérem, ilyen marhaság miatt nem mehetek a rendőrségre.

— Miféle marhaság? Hallja ezt felügyelő ur? — kornyikál Sári kisasszony felháborodva. — Maga könnyen beszél, de csak érte volna magát ilyen károsodás. Gondolja meg, majdnem új volt, finom Pejacsevich-szövet, nem kétkrajcárba került!

— Má engedje meg a kisasszony, mi a fenét csináljak én ilyen ronggyal, ami se szoknya, se nadrág, talán az ablakomba akasszam?

— Nézze, Vargáné, ezért magának nem kell haragudni. Ha nem maga vitte el a szoknyanadrágot, akkor nincs semmi baj, akkor eljőhet hozzám újra takarítani, de a nyomozást le kell folytatni, nem igaz?

— Gyerünk, gyerünk — mondja a rendőr és a kezével terelné őket, mint a libákat — nekem még más dolgom is van.

— Persze, csak menjenek szépen — így biztatja őket a fűzősnő is — ja, majdnem elfelejtettem, — teszi még hozzá édes hangon — hogy van a nagyságos asszony, felügyelő ur, sajnálom, hogy a multkor annyi baj volt a fűzőjével, de tetszik tudni, ő egy kicsit erős, kicsit tulerős, ugyebár... üdvözlöm!

— Hát most mi legyen a gyerekekkel? — kérdi Vargáné, a beesett mellű, ösztövért asszony félhangosan, tanácstalanul. — Magammal nem vihetem a rendőrségre...

— Csak adja ide — mondja egy asszony, aki a szomszéd ház ablakán nézi a cirkuszt — majd én vigyázok rá Vargáné, amíg maga hazakerül.

Es elindulnak. A két kislány elől, szegények most már nem sirnak, csak vonszolják magukat félholtan, nyakukat behuzva a válluk közé, mert kint van az egész ucca, bámul mindenki, mint-ha valóságos cirkusz lenne és ők nem is sejtik, szegények, hogy a kelepelő vénkisasszonyt szidja mindenki. Mögöttük Vargáné megy peckesen, egykedvűen és meg sem hallja, amikor a péklegény utána szól: — Mija Vargáné, ezentul simiszoknyában jár majd?

Az asszony beveszi a gyereket az ablakon, gügyög neki, magához szorítja, majd elföki, mintha valahol egy hidon állna a Duna fölött és oda dobna bele, így ijeszti, játszik vele: Ajavaja, bumm! — S amikor átjön a szomszédból a barátnője, elkezdí ontani a könnyeit a nagy sajnálkozástól:

— Szegény asszony, láttad, hogy ment? Csupa vád volt, csupa lázadás!... Ilyen nyomorult ez a Sári, hogy nem szégyelli magát! No majd én megmondom neki... — József! — kiált át a másik szobába, ahol az ura egy állvány előtt pepecsel, mivel festő — mit szól maga ehhez a disznósághoz?

— Mit szóljak? Gyere, vigasztald meg a Bélát, annak is elég baja van.

S csakugyan, ott ül a szobában József mögött egy sápadt, hihetetlenül sovány fiatalember, néha köhög, néha orrhangon megszólal és olyan keserű dolgokat mond, hogy az ember legszivebben ölni menne mindjárt az elveszett igazságért, vagy röhögne reménytelen sorsa felett. József ur röhög, mert cinikus természet és tudja, hogy az életet nem lehet máról holnapra kifordítani, mint egy elkopott, rossz kabátot s a belsejét hordani ujnak.

— Nekem nem lehet semmi örömöm az életben? — makogja a tüdőbajos. — Azt a pár hónapot, amit még élek, így meg kell keseríteni? De bántotta őt az a lány, hiszen úgy beszélt vele, mint az anyjával...

— Sose izgasd magad, Béla — csillapítja a festő és egészen haragoskékre festi most az eget, s arra gondol, hogy volt egy német nő, Käthe Kollwitznak hívták, és az tudott proletárasszonyokat, mint ez a Vargáné, olyan gyilkos vonásokkal megrajzolni, hogy az embernek ökölbe szorult a keze.

— Azt mondja, kh, kh, hm, hm — folytatja köhécselve a másik — hogy az ilyen nem érdemli meg, hogy tisztességes fiatalember ránézzen. Hogy, amíg én szanatóriumban fekédttem, mindegy este kilenc órakor ment haza és éjjelleg szorongatták a kapujukban... Mit tud az ember mondani ilyen ronda pletykákra?

— Milyen pletykákra? — kérdi a festő.

— Hogy azt a lányt én kirtartom abból a pénzből, amit a nővéremtől kapok. Hát már leskelődnek utánam?! Az embernek már nem lehet magánélete?...

— Nem öregem, az nem lehet — dörmögi a festő, leteszi az ecsetet, zsebbe dugja a kezét és megfordul. — Magánélete nem lehet az embernek. — De a másik oda sem figyel erre a bölcs megállapításra, csak hajtogatja a magáét.

— Hogy neki a Stengerné mondta, aki a Fráncó nénitől halott, mert az jóba van a zsidóasszonnyal és az látta őket a holdvilágnál andalogni... Ha azt mondom neki: Ilyen szemét népséggel adod le magad? Akkor majd leharapja a fejemet, hogy én lenézem az egyszerű embereket. Ezek szemetek, nem egyszerű emberek... Az a pár hónap, amit én még élek... Hányszor mondtam: adjuk el a telket, hiszen a fele az enyém, hátha még lehet segíteni rajtam. Á, arról hallani sem akar. Azt mondja, eleget kinlódott, öreg napjaira nem akar a templom elé kerülni... És én dögöljek meg!

Az elkéseredett fiatalember most kénytelen abbahagyni panaszatát, mert erős köhögési roham fogja el, zsebéből kihuz egy kékszalmacos üvegcsét és azt minduntalan a szája elé emeli. A festő le-fel sétál a szobában és hallgat. Bö vászonnadrágot visel, meztelen lábán saru, inge kigombolva, szájában kurta pipa. Megy le és föl a szobában és nem szól egy szót sem. De sokáig nem hallgathat, mert a másik szobából megüti felesége siránkozó hangja:

— Tudod, ugy kifáraszt a munka, hogy már nem bírok magammal. Vesehomokom van, kezeltetni kellene, de miből? Nyolc kilót lefogytam ez alatt a hat hónap alatt, amióta nincs cselédem. Nem nekem való a munka, ez a nehéz munka, mosogatás, takarítás, s amellet állandóan foglalkozni a gyerekekkel...

— Hü! Azt a betyár... — sziszegi a festő összeszorított fogai közül — és az ember tudjon dolgozni itt, fessen tetszetős gicscseket, szolgálja ki a potrohos polgárokat kobalt-kék éggel, vi-

rág-csendélettel, adjon el képeket undok szenvelgőknek, akik megtanulták, hogy ez a kép így néz ki, s olyat várnak mindenkitől. Az ember tudjon csinálni pénzért hazugságokat, amikor ilyen cirkusz az élete, kész cirkusz, bizony Isten... Meg kell örülni!

A festő most legszivesebben odavágná a képet, bicskával kihatana belőle egy jókora darabot, aztán lábbal összetiporná, hogy semmi se maradjon belőle, de nincsen ideje ehhez, mert kopognak az ajtón és belép Vargáné.

— A kicsinyért jöttem, keziticsókolom. — S a festő megáll és rámered az asszonyra és a másik szobából kijön a felesége is a barátnőjével, a sápadt fiatalember is elfojtja köhögési rohamát, úgy néznek mindannyian a hosszú, beesett mellű Vargánéra, mint ahogyan talán tanítványai nézték a feltámadt Jézust. Hiszen nincsen rajta semmi különös látnivaló, de mégis mintha egy darab életet hozott volna a szobába, kőből és szegénységből kifaragva, hogy az embernek egyszerre eltörpül minden baja, ha erre ránéz, összezsugorodik, semmivé lesz.

— Nohát, jól megtáncoltatott engem ez a büdös kisasszony, a fene essen a pofájába. Azér mer az ember szegény, azt hiszi, mindent lehet vele csinálni. Mondtam is a felügyelő urnak, hozzám ne nyuljon, mert ha nem látott cirkuszt, akkor láthat. Nem is bántott, csak a korbácsát suhogtatta az orrom előtt. Hanem a két kislánynak olyan csárdást mázolt le, hogy majd megszakadt a szívem...

— Üljön le Vargáné — mondja a festő felesége és már hullatja ismét a könnyeket — majd nálunk ebédel, nem kell magának már főzni. A kicsinek is tettem föl egy kis grizzpapit, az majd megtömi a hasikóját...

— Megyek én nagyságám, mert hazajön az a bolond uram délbe és ellátja a bajomat, ha nincsen az asztalon a leves. Van akkor krisztum-jérum-szakramentum, fölfordítja az a házat... Csak azt sajnálom, hogy elvesztettem a helyemet a kisasszonynál. Mert jól jött az a pénz. Hisz majd csak abból éltem a gyerekekkel, mert az emberem nagyon vékonyan ad haza... Vettem is már a keresményemből két tyukot meg egy kakast, nyárra talán lesz kicsibém, jó lehet azzal pénzelné... Őszire tán még malacot is szerezhettem volna, de így... most már semmi se lesz abból.

— Majd, Vargáné, — mondja félénken a festő felesége — majd eljön maga mihozzánk takarítani ezentul, énnekem ugyanis nagyon nehezemre esik a munka...

— Jövök én szívesen, nagysága kérem, csak tesszen megmondani mikor jöhetek, keziticsókolom... megszolgálom én, ne féljen a nagysága azt a bért és nem bántok én semmit, nem vagyok én lopós, kérem...

A festő kiveszi szájából a pipát és nyel egyet. Hát igen, segit az ember, ha tud. Az asszony ugyan nem kérdezi, honnan ve-

szi majd elő a pénzt, mert nyilván nem a zsebéből, hanem majdnem a bőréből kellene kivágnia. De nem szól. Előtte áll ez az aszszony keskeny vállával, csontos arcával, horpadt mellével, szilárdan áll előtte és neki nincs bátorsága szólni, hogy miből fizetik a bérét.

Valami egészen szokatlan, boldog érzés vibrál benne, ebben a pillanatban hajlandó közönséges tréfának venni az életet, cirkusznak, csak érteni kell, megérteni, hogy az ember élvezhesse is egy kicsit. S a sápadt fiatalember is elfelejtette talán most a halált, amely pedig benne ül az árnyékában, elfelejtette boldogtalan szerelmét is, rossz, szomorú életét, mert homlokán megfeszül a bőr és szája kicsit kinyílik, mintha mosolyogni akarna.

S akkor végignyargal az uccán ismét a lakli pék és teli torokkal dalolja: Kormosszáju kiscica, hol voltál az éccaka... — Vargáné karjai közé veszi a gyereket és megy ki az ajtón; csak a vékonyka kontyát látni, meg a keskeny vállát, de ennyi is elég a festőnek, hogy törékeny alakjából merítsen új erőt az élethez, amely olyan nagyon nehéz.

Herceg János

A rabtámogatás és rabbiztosítás Magyarországon

A budapesti „Fogházmisszió“ lélekmentő munkája

A bűnözés elleni küzdelemnek a büntető igazságszolgáltatáson és a jó szociálpolitikán kívül arra is ki kell terjednie, hogy a szabadságvesztésbüntetések végrehajtása után a szabadulók újra elfoglalhassák helyüket a társadalomban. Ezt a nélkülözhetetlen munkát végzi immár huszonegy esztendeje Magyarországon a »Fogházmisszió«, lankadatlan, fáradtságot és anyagi áldozatot nem kimélülő kitartással és emberbaráti szeretettel. Nincs szükség összehasonlításra a hasonló célból létesült külföldi intézményekkel, hiszen az egész világon ugyyszólván vezető helyen áll a magyar igazságszolgáltatásnak az a páratlan gesztusa, mellyel a büntetőeljárással egyidejűleg lehajol a szerencsétlen megtévedettekhez, hogy segítőkéz kezzel egyengesse bizonytalan lépteiket a becsületes munka folytatásának lehetőségei felé.

Mielőtt azonban rátérnénk a magyar rabtámogatás és rabbiztosítás és ezeken keresztül a »Fogházmisszió« lényegének tüzetes ismertetésére, nem mulaszthatjuk el, hogy néhány szóban legalább

ne adózzunk azon nemes férfiak emlékének, kiknek melegen érző lelkéből kivirágzott annak a nemes gondolatnak nagyszerűsége, amely sok erkölcsileg megtévedt embert vezet vissza hosszú idő óta a becsület útjára.

Valamikor a börtön- vagy fogházviselt ember örök időkre megbélyegzett, megvetett kítaszítottja maradt a társadalomnak. A munkalehetőségek ajtajai egyszersmindenkorra bezárultak előttük és bizalmatlanság és gyanu kísérte őket egész elhibázott életükön keresztül. Meg kellett tehát születni egy megértő ember lelkében annak a gondolatnak, hogyha a szabadságvesztést szenvedett emberen, kiszabadulása után nem segítenek, önhibáján kívül ismét elmerül az újabb bűnök örvényében, mert erkölcsi erejét megtöri a nyomor és a tanácstalanság.

Az első rabsegélyző egyletet Whistar Richard 1776-ban Filadelfiában alapította, aki a fegyház melletti lakásából gyakran látta szomorú állapotát az ablaka alatt elvonuló, szabadult raboknak.

Európában a legrégebbi rabsegélyző egyesület a dán Odenseben 1797-ben alakult.

Az 1846 évi frankfurti börtönügyi kongresszuson már többen rámutattak a szabaduló rabok gondviselését intézményesen irányító missziók szükségességére.

Franciaországban az »Union des sociétés de patronage en France« 1904-ben már 109 egyletet foglalt magába s azok közül 25 Párisban székel.

Németországban a felekezeti egyesületeken kívül 600-nál több »Fürsorgeverein für entlassene Gefangene« működik, ezek élén a Deutscher Reichsverband für Gerichtshilfe Gefangenen- und Entlassenenfürsorge (Hamburg) áll.

Magyarországon 1874-ben alakult meg a »Budapesti rabsegélyző egylet« azzal a céllal, hogy vagyontalan vizsgálati foglyoknak és elítélteknek megkönnyítse a polgári életbe való visszatérését. Ezt az egyletet az igazságügyi kormány is évről-évre segélyezi.

Amíg megvolt menedékháza, abban a szabaduló rabok munka fejében hajlékot és ételmet kaptak, oktatásban és gyógykezelésben is részesültek. Később az állam támogatásával vidéken is keletkeztek hasonló egyesületek.

Az 1908 évben 79 rabsegélyző és patronázs (fiatalkorukat gyámolító) egylet a »Patronage Egyletek Országos Szövetségébe« tömörült, mely Budapesten munkaközvetítő irodát tartott fenn.

A háború és a forradalom folytán ezeknek az egyleteknek erőforrásai kiapadtak s ezért működésük a »Budapesti rabsegélyző egylet« kivételével most szünetel.

Helyettesítésükre 1919-ben tanítók és tanárok közreműködésével az igazságügyi kormány támogatása mellett megalakult a budapesti »Fogházmisszió«, mely jelenleg a büntetőtörvényszék föld-

szintjén (Markó-ucca 27. sz. alatt) a büntetőjárásbiróság mellett van elhelyezve.

Ezenkívül a »Szociális missziótársulat« fogházmissziós szakosztálya (pestvidéki törvényszék épületében), valamint ennek vidéki szervezetei a katolikus, a »Bethánia egyeslet« és a »Fébe« evangélikus diakonissza egyesület pedig a protestáns rabok érdekében fejt ki emberbaráti tevékenységet.

A budapesti »Fogházmisszió« nemes embermentő munkája több ágra oszlik. Ezek:

1. Erkölcsei megerősítése a hozzáforduló vizsgálati foglyoknak vagy raboknak.

2. Állásszerzéssel és anyagi támogatással a fogvalévők hozzátartozóinak, illetve családtagjainak megmentése az elzülléstől.

3. A szabadult rabok segélyezése.

Ez a három ténykedés öleli fel nagyjából a »Fogházmisszió« tulajdonképpeni nélkülözhetetlen munkáját.

A »Fogházmisszió« állami támogatással létesült országos jellegű intézmény. Ugyanis ezt az intézményt nemcsak a Budapestről, hanem az ország többi fogházából és büntetőintézetéből szabadulók is állandóan felkeresik úgy maguk, mint családjuk érdekében.

Hogy teljesen hibátlan és minden tekintetben kifogástalan képet nyújthassunk a »Fogházmisszió« nagyszerű munkájáról és egyben a magyar rabsegélyzés kifogástalan voltáról, a részletesen és behatóan tanulmányozott kérdések és adatok mellett felmerülő kétségek elkerülése végett segítségül vettük dr Szöllőssy Oszkár »Magyar börtönügy« című kitünő művét.

Ez a munka rávilágít a magyar rabsegélyzés hibátlanul működő és egész Európában egyedülálló gyorsan és hathatósan segítő és támogató munkásságára.

Idézem tehát az idevonatkozó hatályban lévő rendelkezéseket, melyek egyuttal a »Fogházmisszió« munkájának a tulajdonképpeni keretét alkotják. Ezeknek a rendelkezéseknek köszönhető elsősorban, hogy mód van a legjobban rászoruló eme társadalmi réteg támogatására.

1. A magyar törvény értelmében az olyan letartóztatott, akinek szabadulásakor ruhája nincsen és annak megszerzésére vagy utiköltségre munkakeresménye elégtelen, el kell látni a szükséges és nélkülözhetetlen ruhadarabokkal és a szükséghez képest a legolcsóbb közlekedési utijeggel is.

2. Fedezni kell az esetleg elhalt letartóztatott temetésének költségeit, ha azokat munkakeresményéből vagy egyéb pénzből kifizetni nem lehet.

3. 50 P-öt meg nem haladó összeg erejéig készpénzsegélyben lehet részesíteni az olyan szabadulót, aki hosszabb idejű letartóztatása alatt szorgalmával és jóviseletével alapos reményt nyújtott

a javulásra. Méltánylást érdemlő rendkívüli esetekben magasabb összegű segély engedélyezése kérhető az igazságügyminisztertől. Különösen arról kell idejekorán gondoskodni, hogy ne rongyokban hagyja el az elítélt a letartóztató intézetet, mert a lerongyoltan szabadulókat előbb-utóbb megint elnyeli a kriminalitás örvénye.

A kijavítható ruhadarabokat az intézeti szabóüzemben, a lábbeliket a cipésműhelyben kell használható állapotba hozni. Minden intézetnek be kell szereznie a segélyalap terhére a szabadulók egyévi előrelátható ruhaszükségletének megfelelő készletet (fehérneműt, felsőruhát stb.) Ha nyersanyagot szereznek be, azt az intézeti iparüzemnek díjtalanul kell feldolgoznia. A segélyezésekről minden költségvetési év végén kimutatást kell felterjeszteni az igazságügyi minisztériumba.

Továbbá minden letartóztatott érdekében, akinek szabadulása utáni elhelyezkedése megfelelően biztosítva nincsen s aki figyelemmel a letartóztatás ideje alatt tanúsított magaviseletére és munkakészségére, aggály nélkül ajánlható a munkaközvetítésre hivatott hatóságok figyelmébe, a kellő időben legalább egy-két héttel a szabadlábba helyezés előtt a kir. ügyészség vezetőjének, illetve a büntetőintézet igazgatóságának hivatalos átiratban kell ahhoz a munkaközvetítő hivatalhoz fordulnia, melynek körzetébe az illető szabadulni elhelyezkedni kíván, illetve ahol annak elhelyezkedése, — tekintettel személyi viszonyaira és a közviszonyokra — a legcélszerűbbnek mutatkozik.

A gazdasági munkások elhelyezését a községi, körjegyzőségi és törvényhatósági munkaközvetítő hivatal központi és vidéki szervei igyekeznek biztosítani. Az ilyen tárgyú átirat, mely a szabaduló egyén főbb személyi adatait és azokat az okokat is ismerteti, amelyek az ajánlást indokoltá teszik, lezárt borítékban kézbesítés végett, szükség esetén magának a szabadulónak is átadható.

A RABBIZTOSÍTÁS

Azokat a letartóztatottakat, akik fegyház-, börtön-, fogház- vagy elzárás büntetésüket töltik, e büntetésük kiállása közben üzemi baleset folytán előállható sérülés vagy halál esetére biztosítani kell. Kivétel csak azokra nézve áll fenn, akiket a bíróság felmentett a munka alól vagy akinek a büntetése a mellékbüntetéses! együtt egy hónapnál rövidebb, hacsak valamely rabmunka vállalkozó üzemében nem foglalkoznak. A balesetbiztosítás hatálya nem áll fenn a büntetésfélbeszakítás és a szökés tartama alatt.

A biztosítás aként történik, hogy a házi üzemben foglalkoztatottakért és a házimunkásokért a kincstár, a vállalati üzemben dolgozókért pedig a rabmunka vállalkozó bizonyos — díjosztályonként megállapított — biztosítási díjat fizet a letartóztató intézet pénztárába.

Amon Ágnes: A rabtámogatás és rabbiztosítás Magyarországon

A befolyó biztosítási díjakat a »Rabmunkások biztosítási alapja« címén egy hitelintézetnél (a »Pesti Hazai Első Takarékpénztár«-nál) nyitott folyószámlára kell befizetni.

A biztosítási alappal az igazságügyminiszter rendelkezik, aki az u. n. »Rabbiztosítási felügyelő« utján gyakorol felügyeletet a rabbiztosítás felett.

A testi sérüléssel járó baleset után a biztosított a »Balesetvizsgáló bizottság« (Fogházban: a kir. ügyész, orvos és fogházvezető tiszt, — orsz. büntetőintézetben: az igazgató vagy helyettese, orvos és gondnok. Márianosztrán a gondnok helyett a sérült letartóztatott hitfelekezeti lelkésze, vagy ennek hiányában az irgalmasrend egyik tagja) által megállapított baleseti segélyt s ha munkaképessége megszűnt, járulékot is kap.

Halálos baleset után az elhaltnak belföldön lakó hozzátartozói kapnak járulékokat, amelyek együttvéve nem haladhatják túl évenként az elhalt évi munkakeresményének 66²/₃%-át. A segélyt és a járulékot az igazságügyminiszter utalványozza ki.

A rabbiztosítási ügyekből eredő perek a járásbíróság, mint a munkásbiztosítási bíróság, Budapesten a külön budapesti munkásbiztosítási bíróság, felsőbb fokon a magyar királyi munkásbiztosítási felsőbbíróság hatáskörébe tartoznak.

A rabbiztosítás újabb szabályozása most van folyamatban az igazságügyminisztériumban.

Ezeknek a törvényes rendelkezéseknek alapján indul el tehát a »Fogházmisszió« tulajdonképeni lélekmentő munkájára, amikor tagjai személyében odaáll a kiszabaduló fogoly mellé, hogy irányításával és anyagi támogatásával megvédje az oly gyakori és a magárahagyatottsággal fellépő visszaesés veszélyétől.

A »FOGHÁZMISSZIÓ« MUNKÁJA

A büntetését kitöltött fogoly útja vissza a meg nem tévedettek közé nehéz és gyötrelmes. A büntetéssel megbélyegzett ember lép-ten-nyomon bizalmatlansággal találkozik, s ha a becsületes életmódra nem talál alkalmat: újra bűnözővé válik.

Azt az időt kell tehát a »Fogházmisszió« szociális és embermentő munkája végrehajtására felhasználnia, amikor a szegénykezéssel megkezdett uton a szabaduló kilép a börtön kapuján és megindul vissza oda, ahonnan egy időre az igazságszolgáltatás büntető keze kitiltotta.

A fogházügyész, illetve a hatóság köteles ügyelni arra, hogy a »Fogházmisszió« tagjainak érintkezése az előzetes letartóztatottakkal és a vizsgálati foglyokkal ne veszélyeztesse a nyomozás vagy a vizsgálat érdekeit, a jogerősen elítélteket illetően pedig a büntetés célját, s általában a letartóztató intézet rendjét és fegyelmét. A »Fogházmisszió« működésénél azt tartja szem előtt, hogy már a kiszabadulás előtt jóelőre pártfogoltjai mellé álljon.

s kivizsgálva helyzetüket megtalálja a módokat a leghathatósabb segítségre.

Igy meghallgatja a panaszokat, felveszi az érintkezést a fogvlevő családjával, a rászoruló hozzátartozókat segélyezi, s ha a fogolynak nincs jogi képviselője, indokolt esetben kegyelmi, vagy büntetésfélbeszakítást célzó kérvényt is nyújthat be.

Azonban ennek a tevékenységnek is határt szab egy miniszteri rendelet:

»A bűnvádi eljárás tárgyává tett ügyről csak védő nem létében és csupán a kir. ügyészség vezetőjének írásbeli engedélye alapján szabad az előzetes letartóztatottakkal és vizsgálati foglyokkal szót váltani (27. 750/1921).«

Jelenleg három missziós tag látja el a budapesti büntetőörvényszék épületében székelő »Fogházmissziós« iroda tennivalóit. Fáradásuknak és példás kötelességteljesítésüknek legszebb bizonyítéka az 1939 évi család- és rabsegélyezés adatai:

1939 januárban	222	szabadulót és	70	család	segélyezett
» februárban	214	»	»	88	»
» márciusban	187	»	»	89	»
» áprilisban	125	»	»	82	»
» májusban	183	»	»	76	»
» júniusban	179	»	»	78	»
» júliusban	178	»	»	76	»
» augusztusban	219	»	»	79	»
» szeptemberben	150	»	»	63	»
» októberben	166	»	»	70	»
» novemberben	182	»	»	70	»
» decemberben	167	»	»	79	»

Ezek szerint az említett évben összesen 2172 szabadulást és 920 családot segélyeztek. A kifizetett összegből a szabadultaknak 5000 Pengő, a családoknak pedig 2800 Pengő jutott.

A »Fogházmisszió« tagjai állandóan látogatják a pártfogásba vett családokat és irányító segítségüket különösen a gyermekek érdekében fejtik ki hathatósan. Havonta egyszer, de egyes kivételes esetekben gyakrabban is felkeresik pártfogoltjaikat. Nemesak segélyezik őket, de ügyes-bajos dolgaikban segítségükre is vannak, pld. az előjáróságokhoz kérvényt irnak, okmányokat szereznek be, lelki vigaszt nyújtanak az arra rászorulóknak s a felkaroltakat anyagi helyzetükhöz mérten esetenként készpénzsegélyekkel is ellátják.

A »Fogházmisszió« nőtagjai munkájukat körzetekre osztva végzik. Állandó munkájuk felbecsülhetetlenül értékes, mert gyors és szeretetteljes. Közbelépésükkel sok családot mentettek már meg az elzüléstől.

Egyszer öngyilkosságot akadályoznak meg, máskor kenyeret és otthont nyújtanak az éhezőknek és hajléktalanoknak, de minden

esetben tapintattal, megértéssel és a legteljesebb jóakarattal végzik nemes, embermentő munkájukat. Szerény és kötelességtudó harcosai ők a társadalomnak, akik névtelenül járiák hivatásuk lélekemelő, de nehéz és fárasztó utjait. Ahova mennek, vigaszt és reménységet visznek, s egyuttal munkájukkal nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a megtévedettek életük további szakaszain még jóvátehesék a társadalom ellen elkövetett hibájukat.

Ámon Ágnes

Magyarországi írók jugoszláviai felolvasó utja

Meghívásuk már régóta esedékes volt. A viszonzás azonban sokáig váratott. Talán egy kissé meg is késett. De mindegy, csakogy eljöttek s itt voltak. Nagyon vártuk már őket s nagyon örültünk nekik. A szívünket is kiraktuk volna, ha kéri. Annyira megszentelt csengésűnek éreztük ezt a két szót: *magyarországi író*. Gyermekként, szinte abban a boldog kábulatban ringattuk magunkat, hogy külön-külön is észrevesznek bennünket, a ránk nehezedő, nagy, szíves tolongásban. Az a szép asszony, aki föléje hajolt Nyirőnek, mikor derüs nyugalommal autogrammiát osztogatta, az a gyermektegy leány, aki szinte repesve szorongatta a Havasok könyvét, az a szegény magyar diák, kereskedősegéd, aki megigézve nézte a nevüket fáradhatatlanul aláírókat, s némiképen talán mi írók is szegény rokonnak érezve magunkat a találkozáskor, akit holnapra már elfelejtene. A látogatók szakadatlanul jöttek-mentek, még vidékről is, egyik a másiknak adta a kilincset. Kelemen János tiszta, izléses és takaros könyvkereskedése, a »Globus«, valóságos zarándokhelyévé vált a noviszádi magyarságnak. Csak az volt a kár, hogy kevés volt az idő. Kötelező, de barátságparancsolta, tisztelgő látogatás is elvett belőle. A magyar szívet oda is el kellett vinni, a magyar szeretetet ott is meg kellett ragyogtatni. Pedig mi — önzőn — egész magunknak szeretnénk volna őket. Letelepenni köréjük, kérdéseinkkel elhalmozni, bajainkat elpanaszolni, hisz oly régóta vártunk erre a beszélgetésre, mert azután, ki tudja, mikor jutunk ismét hozzá. De a kötelesség percmutatója sietve szaladt, hajszolta vendégeinket, hajszolt bennünket, s hamarosan itt volt az este, az innepi est, melyen tulajdonképpen csak három magyarországi író olvasott fel,

Bókay János, Nyirő József és Szabó Lőrinc, mert Csuka Zoltánt, ha innen el is költözött, félig-meddig még mindig idevalónak érezzük.

Magáról a felolvasásról, szükségtelennek tartjuk, hogy beszámoljunk. Fontoskodás volna néhány szokványos jelzővel vagy megállapítással bemutatni azokat az írókat, akiknek helyét a sokkal illetékebb bíráló mind többször is kijelölte. Elég, ha annyit mondunk, hogy a terem kicsinynek bizonyult s a közönség minden szám után sokáig tartó tapssal adott kifejezést tetszésének. Olyan sikerük volt a felolvasóknak, amilyen nálunk még soha! S ennek azért örülünk különösen, mert az anyag nem volt u. n. *közönség anyag*, csak részben, de az is színvonalas. Szabó Lőrinc végtelen szerénysége, Nyirő József derüs szeretetreméltósága s Bókay János szellemes rögtönzései, mint egyéni tulajdonságok, felejtethetetlenek maradnak számunkra. Csak azt sajnáljuk, hogy mindez oly rövid ideig tartott, s nem hallgathattuk őket még sokáig, nagyon sokáig. Itt voltak s máris elmentek. Még a kezüket sem szoríthattuk meg igazán.

Szirmai Károly

IRODALMI SZEMLE:

Délszláv írók magyar nyelven

A budapesti Királyi Magyar Egyetemi Nyomda három délszláv író munkáját jelentette meg magyar fordításban; a szerb Crnyánszki, a horvát Kolár és a szlovén Cankár művét. E három író munkája nemcsak jelképesen utal a fiatal Jugoszlávia nemzeti és kulturális tagoltságára, de hiven mutatja be a három égtájat is, amelyekből a szerb-horvát-szlovén királyság megalakult. A három nép rokonságát nyelvi és vérségi kötelékek igazolják, egysülését a hasonló sors és az abból származó politikai szükség, sajátos és egymástól elütő kulturájukat viszont a különböző hatások alatt eltöltött évszázadok.

Jugoszlávia nemzeti egyéniségéről így még korai lenne beszélni, mert ilyesmi nem alakulhatott ki huszonkét év alatt, de az irodalom kibontakozását a nemzet lelkének hatóerejévé, bizonyára meggyorsítja majd a közös állam, a közös nyelvterület és a hasonló életmód. A német hercegségeknek éppoly kevés időre volt szükségük, mint a magyar Erdélynek, hogy külön kulturájukat be-

Irodalmi szemle

olvasszák abba a közösségbe, amely a nemzetet jelenti. Hogy Jugoszláviának ez a lelki egysége az irodalomban is megszületik-e, az jövő politikai helyzetétől függ.

Ma még külön él Sumadia, külön Zágorje és külön a délszláv Svájc Szlovénia. De régionalitását megtartotta Bosznia, Crnagora, Dalmácia, sőt még a Vajdaság is. Cankár a szlovén hegyekből egyidőben lépett Európába és Jugoszláviába. Az ő világa Beográdnak éppoly új volt és sajátosságában idegen, mint Párisnak. Munkássága még ma sem közkinccs a jugoszláv szellemi életben. Ő szlovén volt és az maradt! Crnyánszki mintegy Európából tért vissza a nemzeti multhoz, de az ő szerepét már nem egy zárt népi kultúra jelölte ki, hanem az a politikai cél, amely az egyesülésben megvalósult. Kolár kettőjük között kiegyenlítő szellem lehetne. Az európai kultúra nála fölénybe zárkózott; a horvát parasztot magasról nézi, a hagyományokra nem büszke, csak a valóságot látja, a jelent, és azt hol iróniával, hol pedig könnyed kritikával kifogásolja.

Ez a három író mutatja be a mai Jugoszlávia irodalmát és a magyar közönségnek, függetlenül az időszerű politikai háttértől, bizonyára maradéktalan élvezetet nyújt Crnyánszki, Kolár és Cankár művészete.

A szerb irodalomban a történelem, mint témakör, külön előjogokat élvez. A regősök, a szerb néplélek százados kifejezői, a nép hősi felemelkedéséről és tragikus bukásáról énekeltek. *Crnyánszki Milos* »*Örökös vándorlás*« című történelmi regénye Mária Terézia korában játszódik s a hősi époszoktól eltérően, szigorúan zárt kompozícióval és mondanivalójának fegyelmezettségével mentes minden legendáris tulzástól. Pedig eposz az »*Örökös vándorlás*« is, egy egész nemzet nyugtalansága remeg benne és három ember sorsán keresztül egy nép élete áll elénk. Modern eposz! Talán így jellemezhetnénk legjobban Crnyánszki művét, mert az irodalom legújabb elemeit használja. Nem merül el a korban, amelyet megfest, csak annyira éppen, amennyire a helyzetrajz megkívánja, különben megtartja a távlatot. De az írónak ez a magatartása még csak elmélyíti és felnagyítja a történet tragikumát. A korhűség így még hitelesebb!

Az a művészet, ahogyan Crnyánszki alakjait megformálja, páratlan a mai szerb irodalomban. Előtte is, talán csak Bora Sztankovics hősei voltak ennyire husból, vérből és indulatból való. De az utóbbinak néha ellágyult a szive és megremegett a keze; Szofkáját gyakran előnti a finom szláv érzelmesség; az indu-

latok ilyenkor elülnek és zeng a lira, a lélek muzsikája. Iszákovics Vuknak ezzel szemben, mintha nem is volna lelke, csak ormótlan teste, torzonborz szakálla, dühe, amikor öklével veri a lovát és féelme, amikor gróf Gvadányi előtt kudarcot vall a szlavón regiment. Ugyanigy a gyönyörű Dáfina asszony is, vággyal, szégyennel és szerelemmel van tele, Iszákovics Arangyel pedig, aki megmaradt ravasz kereskedőnek, mint egy lusta, kegyetlen, keleti kéjur él a regényben.

Csak ez a három ember áll a történet tengelyében: az egyik harcol, a másik kereskedik, a harmadik, az asszony, vágyakozik, rettenetesen vágyakozik szerelem után. S mintha ez a három ember lenne a szerb nép egyéniségének szimbóluma, mintha a három jellem szintézise adná az egész szerb népet. De különben is a mű elejétől végig e jelkép felé mutat. Az olvasónak éreznie kell, hogy nemcsak a szlavón regiment örökös vándorlásáról van szó, hanem az egész nép hazátlanságáról, üldöztetéséről.

A szerbek katonák voltak és kereskedők, utjuk a Fekete-tengertől a Duna mentén huzódott Európa szívébe. Szerbia rabságban élt és a határokon kívül élő fiai, vagy gazdagodtak, vagy pusztultak; idegen érdekek védelmében szereztek hősi babérokat, nemzetükért azonban nem tehettek semmit. De volt bennük valami rettentő erős ragaszkodás vallásukhoz és nemzetiségükhöz, amely lassan politikai öntudattá nőt s a katonák és kereskedők, akik idegen országokban éltek, kívülről kezdték építeni az új Szerbiát. Ezt a néma, szívós harcot érzékelteti Crnyánszki könyve. E törekvésekből ugyszólván semmit sem látni a regényben, csupán seíteni lehet a jelképekből azt, amit a történelem a szerb nép életében idáig megvalósított. A kornak csak az árnyéka nyulik a jövőbe.

De az epikus jelleget erősen kidomborítják Crnyánszki színei, vérbő és a cselekményhez szorosan tapadó, indulatos stílusa, ritmikus mondatai és az a költői kulturáltság, amely a képek és események csoportosításában megnyilvánul. Az a jelenet, amikor az elvadult, marcona szerb katonák a katolikus templomban ülnek és elkápráztatja őket a római vallás pompája, az a jelenet igazolja legjobban, hogy Crnyánszkinak mélyebb szándéka volt művével. Amikor így egymás mellé hozta a latin és bizánci kultúra határait, lehetetlen nem éreznünk, hogy Európa és a Kelet ütközött meg a szerb katonákban, — illetve a szimbólum igazi értelme szerint — a szerb népben. S ez a szándék ad művészi értéken túl mélyebb jelentőséget a műnek.

Egy kis nép írója, aki nemzete történelmét ilyen magas hangon tudta megszólaltatni, megérdemli nemcsak a magyar, hanem a világirodalom figyelmét is.

Crnyánszki művét Csuka Zoltán ültette át magyar nyelvre azzal a teljes megértéssel és művészi alkalmazkodással, amellyel vissza tudta adni az eredeti minden költői szépségét, ritmusát és muzsikáját.

Érdekes elbeszélő ez a *Szlávkó Kolár!* Az elbeszélés szabályaitól eltérően egyáltalán nem törődik a kompozícióval, a zárt szerkezettel, minduntalan elkalandozik és csak hosszú kerülővel tér vissza a cselekmény kezdeti síkjához. Vértbeli elbeszélő, fegyelem és minden korlát nélkül. De ez nem is csoda, ha figyelembe vesszük, hogy ő sohasem egy, az életből kiragadott történetet akar elmondani, hanem magát az életet bemutatni. Az életet, amelynek csak epizódjai a kerek, befejezett történetek. S az olvasó igazat ad Kolárnak, mert érzi, hogy közvetlenebb, természetesebb formában így többet kapott.

Az európai irodalom az utóbbi években nem tudott magához térni a meglepetéstől, hogy a svájci Ramuz-nek milyen kis terület elég, ahol lejátszhatja regényeit. Csupán a vaudi kanton. Nos, Kolárnak még annyi sem kell. Neki untig elég az a néhány ház a Bikás-tető alatt, ahol parasztjai élnek. Mindössze két-három család, azokból kerülnek ki hősei. Kevesen vannak. Egy-egy alakja többször is szerepel és a kicsiny terület tájrajzát annyiszor vetíti elének az író, hogy végül sokkal hitelesebb és sokkal gazdagabb képet kapunk a vidékről és az emberekről, mintha egy nagy regénybe fűzte volna mondanivalóját. Mert így elbeszélései mindig egy közös magból születnek és kiegészítik egymást. Amit egy darabban nem talál meg az olvasó, azt felfedezi az egészben, az író övről és akkor feleszmél: hiszen mégis egy kerek, zárt világgal ismertette meg az író.

Kolár parasztjainak nehéz a sorsa. Valahol egészen mélyen élnek az emberi létezészínvonal alatt, de mégis türelmesek, tekintélytisztelők és engedelmesek. Isten rendelését és az urak dolgát úgy fogadják, hogy szinte helyeslik és szeretnének minél előbb tul lenni rajta. Beteg lesz például a szép Janica és senki sincs, aki igazán sajnálná, aki ne kívánná mielőbbi halálát. Még az ura is, aki pedig büszke volt rá, mert az erdősz ur is megmondta, hogy olyan az az asszony, mint a nyírfa, oly finom és előkelő a többi asszony mellett. De hát az élet folyik tovább és beteggel csak nyug az élet.

Különben ez az egyetlen elbeszélése Kolárnak, amelyben a történet drámává sűrűsödik. A többi négy elbeszélésben — az utolsó valóságos regény — a komor hangulat teljesen felenged és mindent elönt az író derűs szemlélete. A nehéz paraszti sorsokba

néha-néha belecuklik Kolár gunyoros hangja, a sötét színeket feloldja jótékony humora. Nem a parasztot gunyolja, hanem talán magát az életet, amely ilyen reménytelen világba lökte hőseit.

A részvétnek és iróniának ez a finom játéka adja meg Kolár elbeszéléseinek azt a sajátos jelleget, amely az általános és egyre inkább elmosódó irodalmi célok fölé emeli ezt a nagyon érdekes tehetségű horvát író.

A magyar kötet Hadrovics László fordításában »Itéletnap« címmel jelent meg. Az egyébként hü és lelkiismeretes fordításban természetesen nem érvényesülhetett a horvát nyelvjárás, amely az eredeti elbeszéléseknek külön ízt ad.

Herceg János

A szegénysoron

Cankár Iván regénye. — Fordította Pável Ágoston

A magyar fordításban kiadásra kerülő délszláv könyvek legértékesebbje. Seregszemlét tartva, jugoszláv regényviszonylatban is az. Az önfeláldozó anyai szeretetnek szebb, nemesebb, szívhezszólóbb emléket a világirodalomban is alig állítottak. »A szegénysoron« méltó párja a Nyugat kiadásában s ugyancsak Pável Ágoston erőteljes fordításában megjelent »Jernej szolgalegény s az ő igazsága« c. másik világhírű Cankár-regénynek. De míg ez szinte mázsás tömbökből épített s uralkodó alakjában valósággal sziklából kibaltázott, »A szegénysoron« finomabb, puhább, pókhálósabb szövésű, s szenvedő hősnője, a türelmesen fogadott sorscsapásoktól meghajolva, a valóság és álom egymásbalengő világából lép elő. Megszépitett szegénység, szürkeség és szomorúság, ezzel jellemzhetőek leghivebben Cankárnak ezt a regényét.

Érdekes, hogy kezdetben, kivált a bimbózó szerelem álom- és valóságrevületes időszakában, Knut Hamsun »Pán«-jának és »Viktória«-jának ihlettől átforrósodott ébren-álmodásai kísértének, a sápadt, törekeny Franckában pedig a finn Sillanpää *Sillá*-ja, de a hangulat lassu sötétedése s elmélyülése hamarosan rokonabb írók felé igazít. Régi nagy orosz klasszikusok szívünkbe markoló lélektáji jutnak eszünkbe, melyektől az újabb írók, egyre több szerepet juttatván az értelemnek, annyira észoktattak bennünket. Elsősorban Csehov melegebb áramlása s alakjaiban is közelebbálló írásaira gondolok, utána a fagyosabb Dosztojevszkij »Egy halottas ház emlékiratai« c. szibériai regényére, ahol az ifjúságát és életét

elszívó börtönből szabaduló fegyencsel, mi is visszavágytunk a meggyülőlt, megátkozott, de esztendőök hosszu vándorlásán át mégis *otthonunkká édesedett* falak közé. ..

Cankár regényével is így vagyunk. De az ő alakjai rokonszenvesebbek. Esettségük ellenére is emberibbek és egészségesebbek. Koránt sincs bennük annyi beteges vonás vagy lelki nyomorékság, mint sötét, ázsiai árnyékokkal terhelt orosz sorstársaikban. Két uralkodó valláséghajlat különbsége jelentkezik itt. A gör. keleti, melyre ráesik egy tulzott aszkétizmus s a bizánci ünnepéyes merevség árnyéka, s a katolikus vallásé, Róma mélykék egével, Itália tékozló verőfényével s szentferenci szegénységével, szelidséggel s alázatával. Cankár regényalakjainak fatalizmusa, vallási szövedékeinél fogva erősen különbözik az orosz »nicsevó«-tól.

Mindenképen elmondhatjuk, hogy könyvét olvasván, olyan élményben volt részünk, amilyent az utolsó tiz esztendőben talán csak Kuncz Aladár »Fekete Kolostor«-a váltott ki. Mindketten szívük vérével írták regényüket. Cankár azonban még inkább. Szláv mélabuja is hozzásegítette, s utánozhatatlan egyszerűsége is. Könyve ott a legszomorubb, ahol legegyszerűbb. Az ilyen helyeken szinte ösztöri lelkünket. Megindulásunkkal küszködve olvasuk, mikor pl. Tone, a legmostohább sorsu fiu, akár apja, világgá megy. Vagy amikor országutjárása közben, hosszu évek után, halálos betegen hazavefődik s másnap vértócsában ott marad. Alig hangzik el néhány jelentéktelen mondat, s mégis úgy érezzük, hogy végtelenségek nyílnak meg előttünk megkönyeztető szomorúsággal.

A regény hatása sokáig fogvatart. Még azután sem szabadulunk egészen. Mélységes emberségü, idegen fájdalmak részeseivé lettünk. Mintha csak magunk szenvedtük volna végig az utszélre, szegénysorra lekerült emberek életét. A kivertség és nyomoruság megszépítésében Cankár ebben a regényében szinte az orosz klasszikusokkal vetekszik. Az egész szegénynegyed nála egyetlen nagy család. Emberei különbözőzései ellenére is, egyarcu, egylelkű, egygondolkozásu. A nyomoruság összebujtató melegségében valamennyiöket áthatja az egymáshoztartozás és segítés. Még azokat is, akik csak nemrég züllöttek hozzájuk. Egymás előtt nincs titkuk, nincs szégyelnivalójuk. Szegény, szánandó, elesett emberek. Nem rosszak, csak szerencsétlenek. Még az örökké lázongó és mindent káromló csizmadia is részvétünkre érdemes, annyira jó a szive. Egészben véve: Cankár szegénysorban élő emberei sokkal könyörületesebbek egymás iránt, mint a városban beljebb lakó gazdagok. S nem fenekedök. Igaz, itt nemcsak egy lekerült osz-

tályról van szó. Sokkal többről, magáról a szlovén népről, mely az Alpok hegyei és völgyei közé szorítva, egy hatalmas, idegen nép uralma alatt élt sokszázados szolgaságban, s csak vallása adott néki kitartást s vigaszt sorsa elviselésére. »A szegénység« jelkép is. Jelképe az osztrák uralom alatt gyarmati helyzetben szenvedő szlovén népnek. Cankár, amikor az önfeláldozó anyai szeretetnek s a földhözragadt szegénységgel való hősiesség küzdelemnek messzi századokra felmagasodó emléket állít, emléket állít küszködő, szenvedő maroknyi népének is.

A regényben a sir is jelképpé nő. A szegénység országutakra szakadt vándorainak csak ez jut. A szívet darabokra tépő anya többet nem adhat. De a csöppnyi sirgödör mindenkit hazavár. Hazza is jönnek valamennyien, meghalni vagy temetni.

Nagyon szomorú s felejthetetlen könyv. A költészet, a könyörület s a szeretet azonban megszépíti. S megszépíti az álom, mely a testet öltött vágy csodálatosan szép tájaira röppenti el a szerencsétleneket, amikor már nagyon elviselhetetlenné válik számukra az élet.

Szirmai Károly

Magyarok és délszlávok*

Ferdinándy Mihály és Gogo'ák Lajos könyve — Officina-kiadás.

Egy izléses, szép kiállítású, szemléltető képekkel diszitett könyvecske fekszik előttünk. Nem most jelent meg, hónapokkal ezelőtt, s mégis, talán sohasem volt annyira időszerű, mint éppen ma, a magyar és délszláv örökbarátsági szerződés kicserélésének napjaiban.

Nem ez az első munka, mely a két nép kapcsolatainak megismertetésével foglalkozik, de jelentősége, mint történelmi munkáé, valamennyinél nagyobb. Pedig az utolsó tiz-tizenkét hónap sajtótermékeit böngészve, se szere se száma a hasonló törekvésű vagy a két ország megbékélésének utját egyengető cikkeknek, felolvasásoknak, dolgozatoknak. Németh László »Híd a Dráván« c. tanulmányán kívül a legtöbb azonban *közírás*. Egyáltalában az a baja az egész mozgalomnak, hogy túlságosan a napisajtó területére toldott át s felületivé vált, ahelyett, hogy a rokonszenvekímélyítésre s kölcsönös megismertetésre biztosabb alapot keresett volna. Lendületes cikkekkel, ünnepélyes szólamokkal, történelmi hivatkozásokkal nem lehet két nép ellentéteit máról-holnapra megszüntetni. Még akkor sem, ha nemcsak a kölcsönös érdek kívánja ezt, hanem a középeurópai nagypolitikáé is. A napicikkek mégis csak szavak, elhangzanak, elszállnak. Könyv kell ide!

* A könyv most szerb fordításban is megjelent.

Rögzítő, maradandóságba átmentő mű! Nem a pillanatnak írott, hanem a mának, a holnapnak. Ebben a nagyjelentőségű kérdésben *kiegészítő* szerepét semmiképpen sem nélkülözhetjük. De hol van ilyen könyv? Jugoszláviában tudunkkal egyetlen-egyét sem adtak ki. Magyarországon is alig. Talán azért, mert olyan nagy a forráshiány. (Erről különben Feketekuty Béla dr. is panaszkodott.) De ez a néhány: mégis! Ezért örömmel fogadtuk vitéz Feketekuty Béla dr. »Jugoszlávia magyar szemmel« c. s a Kalan-gya múlt évi júniusi számában részletesen bírált munkáját, mely itt-ott hiányos adatai ellenére is, az összeomlás óta először igyekezett összefoglaló és tárgyilagos képet adni Jugoszlávia irodalmáról s messzi századokba merülő történelméről. Az ő törekvése azonban, az irodalmi emelkedettségű bevezetésen kívül, mégis csak közforgalomban levő alapfogalmak tisztázására s könnyen áttekinthető történelem-ismertetésre, tehát *tanításra* irányult, amit élvezetes írásmódjával sikerült is elérnie.

Ferdinándy Mihály és Gogolák Lajos »Magyarok és délszlávok« c. munkája ezzel szemben, bár kompendiumszerű tömörségű, nem oktató szándéku kézikönyv, hanem, mint elől is hangsúlyoztuk, történelmi munka. Ezen az a szerény írói megjegyzés sem változtat, hogy a »rövid összefoglalás nem is akart annyira uttörő dolgozat lenni, mint inkább a már ismert adatok csoportosítása.« Mert az oly csoportosítás, mely kilátó-pontot teremt különféle korok történelmi tájaira, hogy megmutassa az összefüggéseket, elhajlásokat, szétválasztókat, történetirói teljesítmény. Ehhez nemcsak magasabb igény és tárgyilagosság szükséges, hanem történelemszemléleti érzék is.

Imént meghatározott jellegénél fogva, ne várjon tehát senki a könyvtől propagatív szándékot, még ha a befejezésben található is néhány, ily színezetű mondat. Ez nem szerves tartozék, inkább utirányt jelölő. »A rokonszenvező hang talán magában is megmutatja, hogy a szerb-magyar érintkezéseknek merre kell haladniuk« — olvassuk. De éppen népszerűsítési szándéktól való mentességével s komoly történelemszemléletével többet használhat, mint bármely propaganda-írás. Akinek szeme van, lásson, akinek füle, halljon. »A kölcsönös megismerés nyilván sokat használhat mindkét népnek, melyet a történelmi sors sokszor állított egymással szembe, *de amelyekben mégis annyira megvannak a megértésnek lelki és alkati lehetőségei.*« Tehát, ha a kezdet kezdetén, a két népnek nincs egymás felé fordult arca, mert Szent István országa a szász császárok birodalmára néz, Horvátország a Mediterraneum felé, Bosznia és Zéta pedig Bizáncria, »ma érdekeik egymásba kapcsolódnak, életformáik gyakrabban rokon jellegűek, történeti ritmusuk hasonló formák kifejezésére törekszik, településterületük pedig nemcsak érintkezik, hanem valósággal egymásba tolódomott át, vagyis történetük, egymásrahatás szempontjából összehajló *vonalatokat ad.*« Ezek a könyv irányjelző tanulságai.

De mint tanulságok, nem egyedüliek. Gazdagon elszórtan mindenütt találkozunk velük, akár vélemény, akár gondolat, akár megállapítás formájában, nem annyira közbevetve, mint inkább egy eseménycsoport vizsgálatának eredményeképp.

Néha olyan kapcsolatokról is szó esik, melyekről, a történelem-tanítás szándékosan megfeledkezett, nem gondolva rá, hogy ezzel talán több kárt okoz, mint amennyit az u. n. »történelmi dicsőség«-nek használ. Ezért forgatjuk annyi bizalommal Ferdinándy Mihály és Gogolák Lajos könyvét, mert lapjairól a történelem szól hozzánk, s nem a történelem-hamisítás. De az ily történelem-íráshoz szellemi magaslát szükséges, olyan erkölcsi függetlenség, melyet semmiféle tekintet sem befolyásolhat, s melynek számára nincs kényes történelmi kérdés. Nincs, mert ahogy nem vezérli irányzatosság, ő sem ismer nemzeti érzékenységet. Csak így írhat szabadon a magyar nagyhatalom Ó-Szerbiát érintő uralmi törekvéseiről, a latin kulturának Horvátország utján való közvetítéséről, a Dalmáciára való hatalomkiterjesztésről, beszivárgó horvátok és szerbek természetes beolvadásáról, horvát eredetű magyar hősről, ám ugyanakkor arról is, hogy a délszlávok a Duna-Tisza közét s Bánátot sok évszázados beszivárgással, török előli idemeneküléssel s letelepítéssel vették birtokukba, hogy később végleg igényt tartsanak rá. S így írhat a Csernojevic pátriárkának egy 1691-beli magyar kir. kancellári kiadványban is biztosított visszatelepítésről s mindenről, amiből kis elfogultsággal vitaanyag kerekedhetné, s amiről többen, mintha nemzeti függetlenségüket érinthetné, meg sem engedik, hogy beszéljünk. Pedig mindez ma már a múlté! A lappangó fájdalomnak is azé kell lennie, ami történt, szentesítést nyert, megváltoztathatatlan. Forduljunk tehát arcunkkal a könyvnek melegebb áramulású oldalai felé, s töltsön el bennünket büszkeséggel, hogy a menhelyet nyújtó Magyarország segítette át a szerbséget a hazátlanságból mai helyzetébe, vagy még inkább, *hogy a szerb kultúra bölcsője Magyarországon ringott*, s a XVIII. és XIX. század szerb írói, tudósai, költői és jogászai Magyarországon nevelkedtek, s Szerbia értelmiségi utánpótlását hosszú ideig innen kapta. Mindezekhez hozzávehetjük a rövidebb-hosszabb magyar és délszláv együttélést, királyi, nemesi, polgári összeházasodást, népi vérkeveredést, a magyar szabadságharcok szerb hőseit, a »hajduk«-at, akikből a szinmagyarrá vált Hajduság is nevét kapta. De főképp azokat az időket, mikor a két nép, sorsa egymásbakapcsolódását felismerve, vállvetve küzdött a közös veszedelmek ellen, s amikor egy Zrínyi Miklós udvara szinté Mátyás királyéval vetekedő kincsestára volt a szép, ritka könyveknek, irodalomnak, kulturának. Horvát, szerb, szlovén vér és történelem — századokon át — sokszor összekeveredett a magyaréval, ezért alapanyaga a magyarságnak 20%-ban a dinári rassz, mintahogy a délszlávok is erősen keverték turanid-elemekkel.

Sok mindenről szól még a könyv, s kicsiny terjedelménél fog-

va — mert képekkel együtt csak 44 oldal — zsufoznak is látszik, de nem az. S hogy így van, nemcsak az anyag arányos elosztásának s az események ügyes csoportosításának köszönhető, hanem a szép, tiszta fogalmazásnak s a sajátosan kemény, erőteljes nyelvnak, mely a szükséges szemléletességet sem nélkülözi.

Igényesebb olvasóknak való, akik egy történelmi munkában magasabb szemléletet s szépen megmunkált nyelvet is keresnek.

Irta: *Szirmai Károly*

Csaba

Wass Albert regénye. — Révai kiadás.

Összeomlás, legyőzetlenül elvesztett háboru, román megszállás — egy erdélyi város aggodalomba, bizonytalanságba, télesti csendbe dermedten.

A könyv elején egy fiucska nyit be nagynénjéhez, örömmel ujságolva, amit a dalogató, román cselédlánytól hallott, hogy vége a háborunak. De a rideg válasz hamar lehüti.

— Aki ezt mondta, hazudott. A háboru csak ezután kezdődik.

S valóban, a kisebbségi sorsba hullott magyarság igazi háboruja — fennmaradásáért — csak ezután kezdődött. De itt az új helyzetből adódó első tanulság: Ami a román népnek boldog befejezés, a magyarnak keserves kezdet. S hétről-hétre nőnek, sokasodnak ezek az új tanulságok. Rétegesen egymásra rakódva, mint évgyűrűk a fában, moha a fatörzsön. A visszájára fordult világ minden cselekvést megbénít. A magyarság élete csak szenvedőleg formában jelentkezhetik. Mire ájultságából magához tér és sorsa irányításába beleszóllhat, már benn járunk a regény közepén. Addig csak szorongani lehet, riadtan tünni és várni, vagy a Csaba-álomba menekülni, vele takaródnizni éjszakára és átvészelnizni a kegyetlen időjárást. Közben azonban sok szomorú esemény történik. A magyar földre martalóc-népség ront, oszt, darabol, szaggat, s még a meghagyott csonknak is fejszével esik: vágja, irtja az öregerdőt. Belekeseredve s még zordonabbá válva, keménykötésű, rendtartó magyar dől ki a sorból, egy régi portán idillikus, folyondáros világ omlik össze, városi magyar házak nagyhirtelen gazdát cserélnek, csak az előjogos here-társadalom uraskodik tovább gondtalan semmivetésben s szivtelen közönyben. Ily viszonyok közt veszi át a szinte nagydiák-padból kitépelt Fileki Ferkó az adósságtól agyonterhelt örökség-csonkot. S így indul el a Csaba-álmom valóság-utját keresve, mig el nem jut a lábát keményen megvető, helytálló s köz iránti kötelességét teljesítő, kisebbségi magyarkozhoz. Akarata, másokat serkentő példája s kitartása egy egész falut mozgósít a köz érdekében, s mikor a magyar iskola együttes áldo-

zatkésszeggel felépül, cselekvő természete már új feladat után néz. Szembeszállva a beszáradt lelkű s jövedelmét is féltő, papi közönnyel s a csak tessék-lássék intézkedő felsőbb-egyházi hatósággal, ígére szomjas falujának ifju és lelkes prédikátort szerez. Majd megszervezi a környékbeli magyarságot, hogy az éj leple alatt, cirkáló csendőrt és rendőrt kijátszva, hóban és fagyban, lehetetlen utakon, szavazó urnák elé járulhasson s a magyar kisebbség érdekében akaratát érvényesíthesse. Röviden, erről szól a regény.

S mialatt lassan, egyetlen epizódyszerű kitérővel továbbszövéődnek az események, újabb és újabb alakok bukkannak fel: magyarok, románok, zsidók s egy örmény. Nagyvárosiak, kisvárosiak, falusiak, a társadalom majd minden rétegéből. Ugy, ahogy a pillanatnyi szükség felvetette őket. Ugynevezett világnézetűek is. Az utóbbiak képviselője kissé naivan ábrázoltan. Annál szerencsésebbek a többiek. Ugyszólván valamennyi él, hiteles. A románok közül különösen a tanítónő marad meg emlékezetünkben. Rugalmas fiatalságával, tiszta szépségével, barátságos közvetlenségével. Figurális ellentéte: a félbenmaradt, piszkos, örmény irnok, ugyanugy. Az író egyébként nem sokat pepecsel alakjai megformálásával. Mint máshol, a szándék látszata a jellemzésből is száműzött. Az alakok néhány odavetett szóból vagy a párbeszédekből kerekednek ki.

Az író, végszava szerint, nem regényt akart adni magyar olvasói kezébe, hanem példamutató, buzdító írást. Mégis regény kerekedett belőle, építő, kisebbségi regény, szándékában simán eldolgozott, végkifejlésében szálazottabb, egyszerre több tanulságot is ejtő.

Jelmondata bátran lehetne minden kisebbségi magyaré: A mi háborunk csak szelíd háboru lehet, mindig önmagunkért folytatott, soha mások ellen. S míg szorongatnak, kisebbségi voltunkat emlegetik, összefogó, békés munkában s szívünkben az örök ujra-feltámadás hitével, így nővünk nagygyá.

Ez, a jelmondathoz hangolt szelidség, hatja át az egész könyvet. Még ott is, ahol szenvedély sűrűsödhetnék, tragédia kerekedhetnék. Összeütkezésre nem kerül sor, a szenvedélytől fűtött emberek nem rohannak egymásra — az író keze bénítóan közéjük hull — s mikor a porondon lábaknak kellene tusakodniok, öklöknek pörölyözniök, csontoknak ropogniok s vérszagnak szállania, a küzdő felek — alig egy lépésre egymástól — megjuhászodva állnak, legyőzve, legyőzve magától az írótól. Pedig a regény több nagy pillanatot dob fel. Mégis kitérésnél, megalkuvásnál, legénykedő erőösszemérésnél nem lesz belőlük egyéb. Az előre felvont épület csak engedelmes lakókat tűr meg, s nem olyanokat, akik sorsuk irányításában — cselekvőleg — maguk is részt akarnak venni. Az író a biztosabbra vállalkozott s nem a kockázatosabbra, az arányt többre becsülte a meglepő fordulatoknál. Vad, szakadékos hegyvidék helyett így lett regénye tája áttekinthető, megművelt, szépen parcellázott síkság, talán sáros, de alig kanyarodó utakkal — s a könyv: hibátlanul szerkesztett, csak a végzetszerűség lehelete nél-

kül való. Pedig a megtorpant jelenetek, a torokbaszakadt indulatok azt mutatják, hogy az írónak nem idegen a másik ut, a mélyebben vajú, görgetegesebb. Minden adottsága megvan hozzá: drámaivá forrósodott helyzet, velefeszülő párbeszéd, *önkéntelenül simuló nyelv*. S hogy valaki igazi író-e, elsősorban nyelve árulja el. Wass Albertet is ez teszi egyik legnagyobb erdélyi íróvá, hangulatok kitűnő érzékeltetőjévé és biztos emberábrázolóvá.

Szirmai Károly

Németh László:

MAGYAR RITMUS

Mefhosz könyvkiadó, 1940.

A magyar líra Petőfi óta oly nagy fejlődésen ment keresztül és annyi hatást szívott magába, hogy ma valóban messze van a hagyományoktól. Németh László, aki a nemzeti kultúra különböző megnyilatkozásaiban mindig az összefüggéseket kereste s az eredetre utalt, érdekes tanulmányában most a magyar versformával foglalkozik. Általános esztétikai elvek talán nem tartják szükségesnek azt a kötöttséget, amelybe Németh László szorítja a magyar költészetet, de kétségtelen, hogy nem közömbös, milyen elemekből áll össze és milyen hatásokat árul el egy nép költészete. Bizonyos az is, hogy semmi sem fejezheti ki jobban *érzésvilágát* és vérmérsékletét, mint a vers, vagy a muzsika.

S ha a sajátosan magyar jellegért Bartók és Kodály felfedezték a népdalokat, miért ne keressük a magyar vers egyéni formáját? Németh fejtegetései bizonyítják, hogy érdemes visszafordulni a múltba olyan értékekért, amelyek nem csupán magyar, de művészi szempontból is figyelemre méltóak.

A mai magyar költészet átmeneti korszakba esik. A géniusz mindig ha-

tárvonalat huz maga köré és Németh László szerint a magyar lírának Ady óta nincsen géniusza. Tanulmánya így nem lehet figyelmeztetés, csak megállapítás. Mert: »A versforma olyan, mint a jellem; nem azt szabja meg, hogy az ember mit tesz, hanem hogy mit tehet.« A versforma eredetét Németh László néha talán fontosabbnak tartja, mint magát a verset, amelynek értékét mégsem csupán ez a jelleg teszi művészté, hanem az egyéni erők kisugárzása. Viszont azt nem állítja, hogy a faji eredetet magukon viselő régi költők valamennyien géniuszok voltak.

Németh László áttekinti az egész magyar költészetet és érdekes megállapításokat tesz az asszimiláns költőkre. Gellért Oszkártól például nem vitatja el, hogy a forma nemzeti jellegének szempontjából is maradandót alkotott. Az sem érdektelen, hogy a régi magyar versformát ugyancsak egy asszimiláns, Gábor Ignác fejtette meg. De a fajtisza és jött-magyar elméletre semmi sem erősebb cáfolat, mint Petőfi tündöklése. Azzal, hogy Németh László a forma magyar voltánál fogva is tölbe helyezi Petőfit például Vörösmartynak, tulajdonképpen el is döntötte a kérdést: nem a származás jelenti kizárólag a magyarságot, hanem az, hogy a költő fel tud-e olvadni először a nemzeti

közösségben, hogy aztán abból születessen meg újra.

Amit pedig befejezésül mond, az nem csak a költészetre vonatkozik, hanem minden irodalmi és művészi megnyilatkozásra: »Ha fölvetem: mi az oka verstanunk (s vele, hitem szerint, liránk) mai ájulásának; én az irodalmunkon urrá lett rétori szellemet okolom. Író az, aki kimondja, amit a végzet beleprésett; rétor, aki megfogalmazza, amit várnak tőle. A rétor csillogtathatja a formát, de fontos formai problémát soha meg nem oldhat. Mert a forma jellem s aki mondanivalójában folyton alkalmazkodik, az verstanában sem érzi az egyenesség szorítását.«

Herceg János

FEKETE LAJOS

VÁLOGATOTT KÖLTEMÉNYEI

(Láthatár-kiadás, Budapest)

Egyszuszra olvastam ki a Pestre szakadt bácskai költő válogatot verseinek kötetét. Még nem üledett le bennem az anyag. Forr, nyüzsg a képek fénye, lágy dallamon ringatózom, rimek bukkannak elő, szavak és tájak intenek felém. Így legfeljebb benyomásokról írhatok, nem pedig tanulmánnyá ért véleményekről.

Az első, ami e költemények olvasásánál megfog az a biztos hangütés, mely egészen sajátos légkört teremt. S e légkör a maga külön éghajlatával adja a közeget, melyben a költemények Fekete-lirává lombosodnak. Főerőssége ez Feketének. Pár rövidebb versénél szinte érezni, hogy ez a hangütés lendíti el, és futja beöle a vers végéig. Meglep, hogy az egyik nagyon szépen leütött versében (Erdély felé fiammal) érthetetlenül megtörik e lendület ritmusa.

Fekete szeret hőverészni az emlékezés dombján, mint sok más lírikusunk. Csakhogy, míg például Illyésnél baljós találmány az emlék, idegében rágódott lázító elem, mely olykor forradalomra dagad, álomzavaró forró lendületté a zsidó jobbában, életrontó lázadásá örvénylik, — Erdélyinél már vesztit légnyomásából, hül az állaga; Feketénél pedig selymes ködben usznak a feltűnedező emlékek. Olyannyira, hogy csak a mesélő gonosz táltost veszi észre Bácska zaklatott ugarán. Csak kigyulnak a perc fényénél s a költő szívesen elidőz rőszelánguknál, miközben fénybe vonják férfi vonásait. (Szilágy.)

Az elbeszélő hang a másik legjellemzőbb Fekete-vonás. Mozgalmasan, zökkenő nélkül és lendületesen tud emlékezni, — elbeszélni. Képei eleve nek, úgy nyüzsgnek a jelzői is, hogy megtelik velük a földézett hangulatkép. Fürgék és merészek s versenytfutnak az igékkel:

Bogárdöngöses kis pitvarunkon
végigloholt és tűzbe nyalt a szél...

Szilágy szeretete, a fényesarcu gyermekkor idézése sokáig zűmmög még bennem hajlékony dallamával és ritka szép képeivel. Olyanok ezek az emlékek, mint a jelzőfények — egy éjtre elkísérik a költőt és megvillannak alattuk elkanyargó utai. Épp ezekben a költeményekben éri el Fekete az írás lényegét: a véletlent, a játékosat, azt a kifejezésentul lelki kalandot, melytől hőfokot nyernek a sorok és megcsókolja őket a végtelen. És azt a megnyilvánulására egyedül lehetséges hangot, ami mástól megkülönbözteti.

Szép költemény a Balkán. A magyar-szerb vártaközösséget, s a mult

Irodalmi szemle

közös tragikumát egy költő sem érzékeltette ily erőteljesen, mint ez a vers a Moraván.

Mióta elszakadt közülünk, költésze egyre teljesebb lombosodást mutat. Ez a fejlődés inkább formai. Az elegancia érzésével azonban, mintha elmaradt volna az a rokonszenves láz, mely ugyancsak szerves része Fekete bácskai hangjának. Az Ó, Barackmag, Három arcom, Én drága népem, Uj georgikon, Hé, bogárka! után igényes várakozással néztünk Fekete újabb versei elé. Merre kanyarodik vajjon? Hová tisztul a hang? Mire futja a szuszából?

A válogatásban zavaró az időrend megbontása, szerintem, Feketét épp az egyenes fejlődés állította volna legtisztábban elé.

Nekünk fáj, hogy a kisebbségi jelleg nem eléggé kihangsúlyozott. Igaz, ez a táj mindig is satnya volt muzsúnak. Csak mikor már pesti idézgetéseibe szürve emlékké szépül sorunk, akkor talál hangra. Kései szólam! (Mint porszem a szélfuvásban.) Vagy mikor temetni száll vissza a lelke (Szenteleky halálára) s akkor nem hisz a nyárderekán a halálban.

Maradt volna itt és zengett volna hittel és bizalommal e süket ugaron: derékabb dolog lett volna, mint kései idézgetése e zaklatott vidéknek.

Ezzel nem azt mondom, hogy odaát nem teljesít hivatást hiteles lírájával, hanem azt, hogy itt sokkal, de sokkal nagyobb szükség lett volna rá. S ki tudja, a pompéji katona példája mily irányt szabott volna tisztahangú, egyéni lírájának?

Az izléses kötetet a Láthatár adta ki, Schöpflin Aladár tömör és őszinte előszavával.

Dudás Kálmán

Cziráky Imre:

BÁCSKAI KALÁSZOK

Kisebbségi életünkben Cziráky olyan lámpás, melynek olaja: a tehetség, a magyar öntudat, a fajtája iránti szeretet. Volna csak huszadmagával, nem kellene attól tartanunk, hogy a további évek során a bácskai kalászokból »megszökik a szem«.

Mint írói tudom legképszerűbben vázolni: a tanító a napi kenyérfarc után imni, olvasni, számolni és a magyar nótafára tanítja kérgeskezü véreit, vagy szindarabot ír, s abban arra int, hogy szeressük egymást. Olykor tenyerébe hajtja homlokát s ha mesélő kedve megered, elmond egy-egy vidám históriát, vagy nagytörvényű nagybátyjáról adomázik, tisztán, közvetlenül. Kár, hogy Cziráky, aki ismeri a parasztot, nagyobb részt csak derűs vagy humoros dolgokról irogat, ahelyett, hogy a paraszt életét —, kisebbségi életünket is — mélyebbről, igazabban fogná. Ha mégoly sötétek is azok a »mai mesék«, inkább csak rikasson meg bennünket velük, minthogy vidámjával mulattasson. Igaz, maga is szükségét érzi, hogy az olvasó elnézését kérje a vidám, »hiváságcis históriákért«, melynek »krónikása« csupán. Cziráky ismeri a paraszt szerző és önző mohóságát, kezdetleges életkörülményei légkörét, mit az elkészerítő nincs telít és a családi élet villámai higitanak. Mégis, ő inkább a ritkán elvillanó epizódok, a szépség és a derű felé fordul. Azt hiszem a hajlam nem mentes a célzatosságtól. Tapasztó idegen-gyűlölete, a kisemmiző földosztás érzékeltetése oly erőt sejtet, amit még érezni szeretnénk.

Vince kisbéres esete a félpapuccsal kerek egész. A falusi suttyók és sül-

dőlányok Illyés pusztáin is ilyenek. A szerelem szemérmes és szükszavú hajlása nemkülönb.

Garas Illés novellájában a szekta lényege nemeléggé hangsúlyozott. De a bűnhődést szomjazó ember azzal, hogy a léleksugallta halál helyett a kátyus életet vállalja, meggyőz bennünket magyarságáról. Ez az, ami Czirákyt népszerűvé teszi, az a magyar vonás, mely minden írásába, ha résnyre is, de beszívárog.

A »tétlenségre kárhoztatott erő sóhajlása« sir a Vagyogatunkban. Tárgyánál fogva »legkisebbségből« írása a kötetnek. Gyökértelen, nyelvtelen, idegen erők táplálta új értelmiségünk problémája. A tisztelendő ministráló gyerekké lesz és magyar fényre szomjasan csengetyűz az új világot elemző ékesszavú urnak. Majd hirtelen, hite és korszerű, becsületes, szociális szándékával a vagyogató nemessarj fölé kerekedik. Ezen a ponton azonban, sajnos, a lélektani fantáziának mintha szárnyát szegnék.

Ne vegye zokon a földim, ha valamire fölhimem a figyelmét. Mióta elkerültem édes fatornyosunkból, látam én is más tornyokat és szép csodákat, s talán fogtak is rajtam. A közlés szükségletének, a rögzítésnek két alapeleme a válogatás és az elrendezés, az anyag egyensúlya. Az elbeszélő nem magyarázgat: az egymással oksági viszonyban álló dolgok magyarázatot adnak: a szakavatott fűzéssel életet nyernek. Ez a magyarázat egytuttal fokmérője az író teremő erejének. A kevesebb néha több; Márai tudja talán legjobban, mily nehéz dolgokat helyesen elhallgatni. Az írás ezáltal villamos feszültséget nyer és férfias kötést. Apró tehnikai hibákat azonban egy kis odafigyeléssel s egy adag mügonddal könnyen lehet orvosolni, mert nem

könnyü dolog csorbá nélkül szerkeszteni. Ez természetesen, nem könnyüfaj-sulyu írásaira vonatkozik. Ezeket Cziráky játszva oldja meg, kereken és talpraesetten. Valójában a könnyü elbeszélés a formája. Am akad köztük semmiféle közös nevezőre nem hozható is (A magyar nótafa, Az én lányom, Hát hogy is állunk azzal a természéssel). De bájít és melegséget tud lehelni ezébe is.

Hü író. Minden kötetében paraszti-jaihoz tér vissza.

Emlékei közül a Gábor bátyjáról szóló áll legközelebb hozzám. Nagypám könnyes mosollyal olvasná a Bajsán végződő hatnapos megyegyűlést, melyen ő is hallotta a mozsár-ágyut kint a Vojnits-tanyán. Hiszem, hogy ő is az íróval sóhajtana: Ki gondolt a mára? És jaj... jaj egy se gondolt... a holnapra! Magyar urak mulattak!

Husz bácskai kalász, tömött és magyar. Bácskai szemmel: termés. Becsülnünk kell Czirákyt és szeretni, mert mellőngetés nélkül is magyar és a miénk. S mert tárgykörével itt egyedüláll.

Dudás Kálmán

Havas Károly:

STRIÁBAN

AJK FALUBAN MI TÖRTÉNT?

Minerva r. t. kiadása, Szubotica.
1940.

A társadalmi fejlődésnek vannak gyors, erőszakos, minden átmeneti időszakot nélkülöző változatai. A történelemnek legizgalmasabb mozzanatai azok, amelyekben a természetes haladás lehetőségétől elütött nemzeti, eszmei, vagy osztályközöségérek erőszakkal vivják ki érvénye-

Irodalmi szemle

sülésüket. Nemcsak hatalmi tényezők merülnek el ilyenkor az idők sodrában és a nagyobb erők visszahatására, hanem a korszellem is, amely kifejezője volt az előző uralomnak.

Egy ilyen letűnt korszellem képviselője Havas Károly is. A huszadik század Európájában azonban rajta kívül ezren és ezren élnek még kiváló szellemek, akiket köt a nevelés, sőt olyanok is, akiket csupán a származás vetett partra ebben az új világban, amelynek értékmérője gyakran egészen szokatlan fajsúlyhoz igazodik. Az elveszett idő árnyékaként élni egy új korban — értetlenül és megmemértve — nem szégyen, nem bűn, hanem szerencsétlenség.

Vannak harcos, tiszta jellemek, akik minden kockázatot vállalva, nem engednek meggyőződésükből; *nem akarnak* hozzáismulni a megváltozott társadalmi, vagy szellemi rendhez. Havas Károly nem ezek közé tartozik. Benne meg van a vágy az új élet elfogadására, mert akármilyen, mégis csak élet, de *ő nem tud* és nem engedik. Írásait ismerve, neki soha sem volt olyan meggyőződése, amelynek segítségével külön alakon nézett volna szét a világban. Mint a századforduló neveltje, benne a demokrácia és a humanizmus, valami egészen általános emberi magatartássá folyt össze. Ez a szép, ideális világszemlélet nem a harcot hirdette, hanem a megértést és a megloccsántást. Elmosott minden határvonalat fajok, nemzetek és osztályok között és egyetlen eszményképévé a mindenen felül való embert állította maga elé és az általános, sehova nem tartozó szellemi megnyilatkozásokat akarta elfogadtatni.

Az élet azonban tele van harccal, bünnel, gyalázzal és a társadalom örökösen egymással szembenálló erők

küzdelmével viszi tovább a fejlődést, akár a vezeték, pozitív és negatív hatóerők eredményeként, az áramot. A jóindulatu kendőzésnek, a mindent általánosító törekvéseknek persze bűnéül róják fel most, hogy figyelmen kívül hagyott, akaratlanul letagadott kirívó igazságtalanságokat.

Amit azonban mondtunk, senki se vegye állásfoglalásnak, hanem csupán megállapításnak. A vajdasági irodalom vergődésében Havas Károly, mint író mindig mellettünk állott, s legújabb könyvében is az irodalom szeretele mellett tesz tanúságot. Tíz esztendő alatt írott legjobb cikkeit fűzte kötetbe és ezek az írások mély európai kulturát hordanak magukban. Nem mindig terhesek a mindenáron való kifejezés szükségének lázától, de okosak és igényesek akkor is, amikor pedig nyilvánvalóan csupán újságírói kényszerből születtek.

A közíró, ha nem egy egységes közösséget szolgál, nem mindig lehet őszinte, nem mindig mondhatja azt, amit szeretne. A megalkuvásnak ez a formája érződik Havas Károly több irásán is, az pedig már neveléséből és természetéből származik, hogy képtelen határozott, meggyőződésből sugallt véleményt mondani.

A kötet legőszintébb, legszebb darabja az, amelytől a könyv címét kapta. Ebbe a remek kis írásba belesűrítette az író egész életét, fájdalmát, csalódását és azt a nosztalgiát, amely szárnyszegetten vergődik és szinte meg sem érti, csak érzi és szenved, ami vele történik. Talán csak legutolsó regényében ütötte meg többször Havas Károly ezt a szomorú, megindító gondokahangot. Valószínűleg ez az írás, magyarázat és védekezés és csendes reménykedés egy szebb, megértőbb élet után.

Herczeg János

FOLYÓIRAT-SZEMLE :

KÜLÜGYI SZEMLE. KÜLPOLITIKAI, NEMZETKÖZI JOGI ÉS VILÁGGAZDASÁGI FOLYÓIRAT. SZERKESZTI: DRUCKER GYÖRGY. 1941. JANUÁR.

A több mint száz oldalas, vaskos füzet kiemelkedő jelentőségű eseménye Popović L. Milán volt szenátor-nak, a heográdi Jugoszláv-Magyar Társaság alelnökének »A délszlávok és magyarok közötti politikai és kulturális érintkezések« című érdekesítő tanulmánya, melyet 1940 november 16-án Budapesten a Magyar-Jugoszláv Társaság diszülésén olvasott fel, magyar nyelven, óriási sikerrel. Meg kell állapítanunk, hogy Popović L. Milán cikke európai viszonylatban is messze túlnő a mindennapi politikai események szenzációján, bennünket pedig különösen közelről érint. Ez a tanulmány összintességével, férfias nyíltságával, történelmi dokumentumainak bőségével és lenyűgöző okfejtésével határákő a két szomszéd nemzet egymáshoz való viszonyában, amellyel a két nép történelmének új fejezete nyílik meg.

Popović L. Milán cikkének bevezető részében mindenekelőtt különbséget tesz konjunkturális politikai akció és oly kapcsolat között, amelyet kölcsönösen baráti szellem tudata hat át. A konjunkturális kapcsolatot nem tartja kielégítő alapnak arra, hogy azon két egymásra utalt nemzet barátsága felépüljön s a magyar és ju-

goszláv viszony állandó ingadozását a történelem folyamán éppen annak a körülménynek tudja be, hogy viszonyuk főként és elsősorban konjunkturális természetű, »kölcsönösen önző, önvédelmi jellegű« indítékokon alapult. A sorsközösségi eszme javára mindazonáltal állandó plusz mutatkozik, amelyet kisebb-nagyobb válságok, ingadozások ideig-óráig háttérbe szoríthattak ugyan, de utána »ugy a magyar, mint a délszláv oldalon minden esetben felébredt az öntudat, hogy ez politikai laklövés volt«. A sorsközösségi eszme pozitív elemeinek túlsúlyát bizonyítja a sorsközösségi tudat spontán megnyilvánulása ugy délszláv, mint magyar részről és annak a reményének a kifejezést, hogy »a geopolitikai helyzet, a hasonló vérmérséklet, a közös természetes határ, egyező szokások, azonos történelmi múlt, gazdasági érdekazonosság, kölcsönös segítségnyújtás a bajban, az együtt kiontott vér és még sok más körülmény alkalmas arra, hogy a délszlávok és a magyarok Európának délkeleti részén az összetartozásnak azt a tudatos helyzetét kifejlesszék, mely nekik maguknak erkölcsi tartalmat, közös lelkeséget és benső erőt adhat minden más kívülről fenyegető veszéllyel szemben.« A két nemzet szellemében rejlő benső erőben látja azt a tulajdonképpeni alapot és reális értéket, amely a délszlávokat és a magyarokat dunavölgyi hivatásukra minősíti.

»Ha valaha, úgy ma adja meg ez a gondolat nekünk a kellő politikai és történelmi hivatáshoz a szükséges buzdítást. Hiszen már eleget okultunk a mult hibáin«, írja.

A továbbiak folyamán történelmi visszapillantást vet a két szomszéd nép kapcsolatainak előzményeire, amelyet annakidején természetesen a dinasztikus kapcsolatok alapoztak meg.

A dinasztikus kapcsolat természetesen — és különösen a multban — egyébre is kötelez. »A tizenötödik század folyamán a magyar királyok menedékhelyet nyújtanak az emigrált szerb hercegeknek és Lázár fejedelem fiának, Lázárevics Sztevánnak uralkodása alatt a szerbek és magyarok közt már szívélyes viszonyokra lehet rámutatni.« A közös küzdelmek jellemzéséül utal IV. László magyar király, Brankovics György szerb deszpotá és Hunyadi János győzelmes hadjárataira. Szerbia meghódolása után a menekülő szerb vajdák Magyarországon találnak menedéket és Szombat helyen, Egerben, Szatmáron, Nagyváradon és Komáromban telepednek le. Ezek a települések a Csarnojevics Arsenije szerb pátriárka által vezetett kivándorlás alkalmával (1690) újabb szerb elemekkel gyarapodtak.

E történelmi előzmények alapján bizonyítottan látja a két nép sorsközösségre irányuló erőfeszítéseit s annak a véleményének ad kifejezést, hogy »a magyar-délszláv barátság és a két nemzet történelmi fejlődése egészen másként alakulhatott volna, ha az az ösztönyszerű tudat az egymásrautaltságról reálisan is mindig idejekorán jutott volna kifejezésre.«

Előadása további folyamán »a politikailag érvényesülő összetartó erőket« veszi számba. Megállapítja, hogy »minden szubjektív elem meg volt

ahhoz, hogy a Magyarországon élő délszlávok válságos pillanatokban a magyar nemzet érdekeinek felkarolása mellett foglaljanak állást.« Ismerteti Tökölyi Száva szerepét, aki Bécs intrikáival szemben két ízben is sikrá szállt a magyar érdekek mellett s akinek hátor és férfias fellépését a magyarok azzal jellemezték, hogy servavit nobis Regnum (megmentette nekünk a királyságot.) Behatóan ismerteti az 1848-i szabadságharc délszláv-magyar vonatkozású eseményeit is. A két nép szembehelyezkedését egymással Kossuth késedelmeskedésének tulajdonítja, mialatt a szerbek a horvátokkal együtt már Bécs felé orientálódtak. Jellemzőnek találja azonban, hogy közvetlenül a szabadságharc leveretése után a szerbség ismét a magyar ügy oldalán áll s a magyarság is a kölcsönös kiengesztelődés érdekében száll sikrá. (Akárcsak napjainkban.) »A Pesti Hírlap 1850 januárjában a lap élén cirill betűkkel szerb szövegű vezércikket közölt Blagodarne Srpske Novine címmel, amelyben az együttműködés szükségességét és minden szemrehányás és sértegetés mellőzését hangsúlyozza. Erre a cikkre a Srpske Novine szintén a lap élén magyar szövegű cikkben méltóságteljesen és kedvezően reagál. Ez volt a délszláv-magyar barátság első beharangozója a negyvennyolcas összeütközések után.«

Előadásának egyik legfigyelemreméltóbb fejezete az, amelyben Kossuth Lajosnak Obrenovics Mihály szerb fejedelemmel folytatott tárgyalásairól emlékezik meg (már az emigrációból) melyek célja, hogy »Mihály fejedelemet Magyarországnak az osztrák uralom alól való felszabadításához megnyerje, hogy fegyver- és hadi-készletárakat Szerbiában biztosítson és hogy a magyarországi szerbekkel

egyértelműre jusson a szabadságharcnak közös erővel leendő újbóli felvételére.« Kossuth érvelése az, hogy »Magyarországnak osztrák uralom alóli felszabadulása Szerbia jövő függetlenségére és szabadságára nézve nélkülözhetetlen előzménynek tekinthető.«

Nem mulaszthatjuk el ebből az alkalomból, hogy Mihály fejedelem választását, mely a maga nemében párhuzamosan érdekességű és rendkívüli horderejű történelmi dokumentum, szó szerint és teljes terjedelmében ne ismertessük. Ez a levél így hangzik:

»Mi, szerbek, bár a századokon át tartott török járom miatt polgárosodásban elmaradt, nyers, de fiatal, pezsgő erejének öntudatával bíró nép vagyunk, mely meg nem elégszik az a félfüggetlenséggel, melyet apám vezérlete alatt kivívtt s a drinápolyi egyezmény 1829-ben megerősített. Mi teljesen független állam akarunk lenni, miként ősünk voltak. A tributarius helyzet a Porta iránt, az investitura, melyet Konstantinápolyban kell kikölnünk, sérti nemzeti önértékünket s az a török pasa ott ül a beográdi várban, a török váráguk, melyek fővárosunkra tántogtak, a török katonák, kik utcáinkon hetvenkednek, minden percben lélekklázítólag emlékeztetnek, hogy szolganép vagyunk. Független állam akarunk lenni és bizunk magunkban. A mi bajunk csak az, hogy az osztrák hatalom itt van tőszomszédunkban, erről tudja az egész világ, hogy terjeszkedni vágyik kelet felé. Nincs kétség azíránt, hogy ha mi kitűznök a függetlenség zászlaját, a bécsi udvar okvetlenül interveniál, kivéve, ha orosz pártfogás alatt fogunk feyvert. Ily esetben a bécsi udvar nem fogja Szerbiát megszállni, mert az oroszól fél. Nekünk tehát érdekünkben áll, hogy az osztrák hatalom szomszédágunkból

eltávolíttassék és ez csak Magyarország függetlensége által eszközölhető. Nekünk érdekünk Magyarország függetlensége, mert tudjuk, hogy a független Magyarország irányunkban nagyravágyási szándékokat nem táplál. A másik találkozási pont az, amelyet Ön (t. i. Kossuth) a mult keleti háboru alatt itt Angliában tartott beszédeiben több ízben hangsúlyozott, t. i., hogy a kisebb nemzetek csak ugy képesek független nemzeti létüket... megóvni, ha... szövötkeznek. E nézetben tökéletesen osztozunk. Mi tudjuk, hogy ha ki is vivjük függetlenségünket, azt ily szövetség nélkül nehéz volna fenntartanunk. Nem tudom, mondta tovább Mihály fejedelem, miként gondolkozik ön a török birodalom jövendője felöl. Én azt hiszem, hogy annak felbomlása csak idő kérdése. Afelöl azonban bizonyos vagyok, miként önöknek, épu gy nekünk is, azt kell kívánunk, hogy, ha felbomlik, ne az orosznak, osztráknak essék zsákmányul. Ha felbomlás esetén a török birodalomnak az a része, melyet szlávok laknak, több apró államocskára dekomponálódna, ezek okvetlenül orosz befolyás alá kerülnek. Ez ismét olyan dolog, ami az önök érdekeivel ellenkezik, de ellenkezik a miénkkel is, mert nem szeretnénk orosz hatalmi tulsuly által körítetni. Ezt csak ugy lehet kikerülni, ha a déli szlávok oly kompakt tömeggé tömörülnek, mely állami létüket önálló vitalitással ruhazza fel.«

Kossuth válaszában biztosítani kívánta a fejedelmet arról, hogy »Mi, magyarok Szerbia függetlenségének szívvél-lélekkel barátai vagyunk, nem csupán mostani helyzetünk szükségei által, hanem hazánk legfőbb érdekeinek felfogása alapján«, majd a többek között a következőket írja:

»En meg vagyok győződve, hogy a független Magyar- s Horvátország, Szerbia s a dunai fejedelemségek kűltámadás elleni szövetsége Európa nyugalmanak és függetlenségének minden hatalmi tulterjeszkedés ellen a mostaninál biztosabb védgátját képezné. En csak afelől kívánom a herceget biztosítani, hogy én a török birodalom felbomlása esetére a déli szlávoknak, ha nekik úgy tetszenék, egy államba tömörülését... nem tartanám Magyarországra veszélyesnek... de sőt, mint szabadságbarát is s mint magyar is, lelkem hő óhajának valóm. Reánk nézve a lényeges az, hogy a délszlávok, ha a török birodalom felbomlik, sem osztrák, sem orosz vontatókötélre ne kerüljenek, hanem szabadok s függetlenek legyenek úgy, amint jónak látják.«

Kossuth kezdeményezését később Andrassy Gyula gróf karolta fel. »A bécsi levéltár és a magyarországi irattár okmányai igazolják, hogy a bécsi katonai körök Bosznia-Hercegovina megszervezését Ausztria számára akarták előkészíteni, míg Andrassy Gyula gróf magyar kormánya Szerbia megerősítését kívánta szolgálni.« Szemlévényeket közöl Andrassy Gyula grófnak Kállay Benjámín akkori beográdi főkonzulhoz intézett bizalmas utasításaiból, amelyek közül a legfigyelemreméltóbb kétségtelenül az a levél, amelyben Bosznia-Hercegovinának Szerbia részére való átengedése érdekében száll sikra.

A továbbiak során válaszolja a délszláv-magyar viszony ellanyhulásának körülményeit. Ami még történik, már inkább csak az érzelmek, mint a realitások síkján mozog. Kimagasló eseménye ennek az időszaknak Kállay Benjámín cikke, melyet egy pesti lapba tesz közzé s amelyben a magyar-szerb testvériségről és kölcsönös

egyvetérről többek között a következőket nyilatkoztatja ki:

»Valóban, egyetlen nemzet sem érdemel annyi figyelmet, mint a szlávok, akik épp a legutóbbi időben Európa figyelmét magukra fordították. A hősiesség önvédelem és a határtalan, évszázadokon át túrt szenvedés a múltban, a haladás iránti vágy a jelenben és a történelmi hivatás a közeljövőben, a szlávok az azon népek sorába sorozza, akik önkénytelenül is magukra hívják a világ figyelmét. Ez a figyelem kell, hogy főképpen bennünket, magyarokat átfogjon. Már a földrajzi fekvésnél fogva is mi csak abban az esetben számíthatunk jobb jövőre, ha a szlávokkal kéz a kézben előrehaladunk a közművelődés és a civilizáció dicsősége irányában.«

A délszláv-magyar sorsközösségi gondolat exponensei közül kiemeli Szerbia egykori miniszterelnökének, Nikolajevics Szvetomirnak szerepét, aki a fiatalkoru Sándor királyt hivatalos látogatásra Budapestre kísérve, előadást tartott a délszláv-magyar együttműködésről, barátságról és Kossuth Lajosról, mely Pesten óriási szenzációt keltett s Nikolajevicsét egy csapásra oly népszerűvé tette, hogy általában csak »Szvetomir bácsinak« neveztek. A délszláv-magyar kulturális együttműködés történelmi előzményeiről szólva ismerteti a Matica Szrpszka tevékenységét, megemlékezik arról a lelkes tüntetésről, amelyet Budapesten a Mihály király trónralépése alkalmából előadott »Brankovics György« című színmű előadásán rendezett a közönség, eláraszta virágcsokrokkal a színpadot s a főszereplő Egressy Gábort, melyek közül leginkább az a hatalmas koszoru keltett feltűnést, amelynek széles nemzetiszín szalagján ez a felírás állott: »Éljenek a szerbek!«... Megemlékezik

továbbá a noviszádi szerbi nemzeti színház budapesti és aradi vendégszerepléséről, a rokonszenves fogadtatásról, amelyben a közönség a szerb színtársulatot részesítette, az első beográdi dalárda budapesti vendégszerepléséről és tüntető fogadtatásáról, Jókay Mór noviszádi utazásairól s a szerb kulturális törekvések iránt tanusított meglehetősen érdeklődéséről, Jovánovics Zmájnak, Vitkovics Mihálynak, Vukovics Sebőnek, Ignjatovics Jásának a dél-szláv-magyar kulturális kapcsolatok megerősítése érdekében kifejtett tevékenységéről, nemkülönben az újabb kor íróinak, köztük a »fáradhatatlan« Csuka Zoltánnak az ügy iránt tanusított lelkes és áldozatkész munkásságáról. A jövő feladatait az utmegszilító tevékenységben jelöli meg s előadásának konkluzióját abban a megállapításban juttatja kifejezésre, hogy »Ha valaha, úgy most nyujtanak az események alkalmat arra, hogy a történelemből levonhassuk a tanulságokat.«

A folyóirat gazdag tartalmából még a következő cikkeket és tanulmányokat emeljük ki: Török Árpád: Magyarország osatlakozása a háromhatalmi egyezményhez. Remetei Balázs Gábor: Románia útja, dr. Paikert Géza: A japán-magyar kultúregyezmény és annak eddigi kihatásai, dr. Haltenberger Mihály: A tengerszorosok hatalompolitikai jelentősége, dr. Moravek Endre: Csendesóceáni problémák, Jeszenszky Antal: A Duna nemzetközi jogviszonyai, dr. Weber Tibor: Háború és arany.

JELENKOR. SZERKESZTI: KATONA JENŐ. 1941. FEBRUÁR.

Dr. Ervin Gábor »Bölcséletünk helyzete« címen áttekintő ismertetést közöl a katolikus bölcsélet helyzetéről

és irányelveiről. Megállapítja, hogy ezidőszertint »kifejezett istenlagadás, anyagelvűség vagy a vallási élet jogosultságát kétségbevonó pozitívizmus a mai magyar bölcséletben sehol sem jelentkezik«, de ezt önmagábanvéve csak negatív jelenségnek minősíti. Váolja a különböző bölcséleti irányokat, utalva azoknak egymáshoz, ugyszintén a katolikus bölcsészeti irányzathoz való viszonyára, végül pedig rövid jellemzés keretében áttekintő ismertetést nyujt a katolikus bölcsélet kimagasló értékeiről.

Glattfelder Gyula püspök a magyar irókhoz és újságírókhoz intézett szövegében az irok legnagyobb érdeméül a szentistváni gondolat ápolását nyilatkozta ki, külön megemlékezve az elszakított területek íróinak küldetéséről, »hiszen ez országrészek gazdasági és politikai érveitől megfosztott magyarságában ugyszólván egyedül ők tartották a lelket.«

Devecseri Gábor Illyés Gyuláról írt tanulmánya az ihletett próza mesterműve, mely közvetve azt manifestálja, hogy nincs alsóbb- és felsőbbrendű műfaj. A próza létjogosultsága épügy, mint a költészeté, a kifejezés, a fogalmazás bensőségességén és nem utolsó sorban az író koncepcióján fordul meg. Példa erre nyilván éppen Illyés Gyula (De Kosztolányi Dezső, vagy Babits Mihály is), akinek prózája és lírája közt nincs határvonal. Hatni a próza eszközeivel épügy lehet, mint a költészetével s mind a kettő nagy és méltó feladat. Devecseri Gábor stílusa az öntudatos prózaköltő megnyilatkozása s a portré, amelyet Illyés Gyuláról rajzol, mindenképpen méltó az eredetijéhez.

Marossi Péter »Koldusdiákok kincse« címen a marosvásárhelyi diákok szövetségeti mozgalmáról közöl tanulmányos és megszívlelésreméltó vissza-

emlékezéseket. Baráth Ferenc: »Kisvárosaink társadalmi válsága« címen a trianoni világegyetemes következtében a megszállt területről és főként a falvakból a kisvárosokba menekült nagycsaládok középirtokos nemesség, a gentry társadalomalakító szerepéről és annak visszahatásairól irt figyelemreméltó sorokat. Pogány Kázmér a hirneves felvidéki fazekas-faluról, Süvetérről közöl riportot. Vanyó Tihámér Brodaries Istvánnak, a mohácsi vész történetirójának életrajzát ismerteti. Kuzmanovics Péter Óbuda különösségeiről és jellegzetességeiről irt riportot.

**MAGYAR IPARMŰVÉSZET.
SZERKESZTI: SZABLYA FRISCHAUF
FERENC. 1940. DECEMBER.**

A magyarosság jegyében szerkesztett nivós és változatos folyóirat vezető cikkében dr. Mátéka Béla: »India szinompája néhány órányira Budapesttől« címen voraljai benyomásairól, a voraljai népviselet keleties jellegzetességeiről s a voraljai rassz szembeéltő elemeiről megállapítja, hogy »Más ez a nép és más ez a visciét, mint a kétségkívül észak felől szlovákos behatású palóc népnél látható, más, mint a kerekfejű, almapiros, eröcsontu keletbalti típusu, szinté az észtekre emlékeztető boldogiak, alapjában más ez a viselet, mint sok baranyai, tolnai falunak sokác behatással vegyített népviseletei«. Fejtegetéseit, amelyek alapján a voraljai népviseletben az egykori keleti, nevezetesen indiai kapcsolatok jelenvalóságára következtet, Körösi Csoma Sándor következő soraival támasztja alá: »Keresetek, kutassatok, mert az egész világ egyetlen nemzete sem talál anynyi kincsét kulturájának gyarapítására, mint a magyar az ös indiai kultúra tárházában.«

Dr. Jámborné Zsámér Margit »A rózsza a magyar népviseletben« címen a magyar néphimzés jellemző sajátosságairól irt tanulmányt. Ferenc Kornélia a magyar uri himzésekben előforduló laposöltés-fajtákról, Benedek Rózsi pedig a régi viseletről irt cikket.

Külön meg kell emlékeznünk a lap gazdag mélynyomású képanyagáról, mely a legigényesebb külföldi folyóiratnak is dicséretére válnék.

**»EGYEDÜL VAGYUNK.«
FÖSZERKESZTŐ: OLÁH GYÖRGY
1940. DECEMBER és 1941. JANUÁR.**

A decemberi szám vezetőhelyén vitéz Imrédy Béla »Gondolatok a régi és az új világ emberéről és az új idők szocializmusáról« címen szemelvényeket közöl a felhatalmazási javaslat alkalomával elmondott beszédjének jegyzeteiből. A társadalmat általában két főbb csoportba tömörülve látja. Az egyikbe tartoznak a régi, patriarchalis és individualista életfelfogás hívei, amelyet »konzervatív-liberális szentszövetség«-nek nevez, a másikba az új életfelfogás, a közönségi eszme hordozói. A patriarchalis felfogás híveit a következőkben jellemzi: »Erkölcsi felelősségérzet, mélyebb lelkiségű tagjaiban szociális érzés, sőt, annak gyakorlása; vérükké vált becsületfogalom, az állásszerűség követelményeinek tisztelete, de emelt kiírthatatlan felsőbbrendűségi tudat, a vezetők és vezetettek érzésben, gondolatban és magatartásban éles szétválasztása (az uralkodásra jogcímet formáló osztály jellegzetes állásfoglalása) a vagyonnal alátámasztott, származáson és tradícion épülő hierarchikus rend szükségének hitvallása«. Az individualista életfelfogás hívei a vagyonilag jól megalapozott, vállalko-

zasi szellemtől fűtött, önbizalomtól és létoptimumtól áthatott elemekből tevődnek össze. Fő jellemvonásuk: a egyéni kezdeményezés és cselekvési szabadság igénylése.

Fejtegetései további során sikrasszal a közösségi eszme mellett. Figyelemreméltó megállapítása az, hogy »a közösségek nem egyszerű hordák, hanem organikus képződmények«, következésképpen »az ember sorsát is organikus összefüggéseiben kell megragadni, nem az egyénen át«. A közösségi eszme célkitűzéseit abban foglalja össze, hogy »minden dolgozó megkapja a létminimumot, melynek birtokában lelkét ki tudja szabadítani az anyagi gondok földhözragadtóságából, megláthatja az anyagiaknál magasabb erkölcsi értékeket (miután az anyagiak nem képezik többé létküzdelmének kizárólagos célját és értelmét), ráébred bírásuk vágyára és ezzel erkölcsi személye nemesedik.«

Az új és régi világ közötti különbség megértéséhez a fogalmak átértékelését és új meghatározását is elengedhetetlenül szükségesnek tartja. A szabadság fogalmáról például megállapítja, hogy az az új életfelfogás értelmezése szempontjából bizonyos korlátozást is magában foglal s ugyanakkor bizonyos korlátozást kiküszöböl. A szabadság a nemzetiszocialista meghatározás szerint azt jelenti, hogy abban az egyénnek más egyén érdeke nem parancsolhat, hanem csak a közösség érdeke. Az arányos és igazságos közteherviselés definícióját a következőkben írja körül: az individualista meghatározás szerint: a közteherviselés kulcsa független a közösség szükségleteitől, azaz, amennyire jut, annyira fut. A közösségi szemlélet meghatározása szerint: »Az egyéni adóteher függvénye lesz nemcsak az egyén jövedelmének, hanem

a közösség anyagi helyzetének is.« (Amivel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a tőke, mely mindig a legkisebb ellenállás irányában gravitál s a legkedvezőbb konjunktúrát keresi, ebben a rendszerben menekülésre kényszerül és oly közösségekben keres elhelyezkedést, ahol a közösség anyagi helyzete kedvezőbb s így a közteherviselés kulcsa is aránylag enyhébb. Szovjetországból például a tőke máról-holnapra úgy kiszivárgott, mint a rostából a víz. A tőke menekülésének egyéb rendszabályok mellőzésével csak úgy vehetjük elejét, ha a közteherviselés kulcsát nem az egyes, elszigetelt közösségek, hanem az egész világ-közösség átlagos vagyoni helyzete és szociális szükséglete alapján állapítjuk meg. Ami viszont nehezen képzelhető el a nemzetiszocialista rendszer fennhatóságának az egész világra való kiterjesztése s a nemzetiszocialista tagállamok világszövetségének kooperációja nélkül. Ettől pedig egyelőre még igen messze vagyunk.)

A decemberi szám gazdag tartalmából megemlítjük még: Oláh György: »Egy kilépő naplója«, Bosnyák Zoltán: »A harmadik zsidótörvény és a házasság«, Bartók Irén: »A francia szabadkömüvesség rejtelmes alvilága«, Dr. Németh Andor: »A városbavándorlás, y—l: »Uj német írók, nemzetiszocialista irodalom«, Jánosi István: »Az egységes németolasz gazdasági program és Európa gazdasági irányítás«, Garbuly József László: »Az európai külpolitika évszázados alapjai«, Olgyay Viktor és Aladár: »Terv Óbuda ujjärendezéséről«, Tatay Sándor: »Egy dunántúli »amerikás« falu természetrajza« című cikkeket.

A januári szám kimagasló jelentőségű eseménye Vertse Dezső: »Hitler,

a városrendező című kitűnő és alapos tanulmánya, melyben a nemzeti-socialista német biradalom vezérét, aki napjainkban »mint a világtörténelem legnagyobb hadvezére és diplomatája (és szervezője) mutatkozik be az emberiség előtt«, arról az oldalról ismerteti meg velünk, mely emkeri erőnyeit és értékeit, hadvezéri és diplomáciai képességeinél is inkább jellemzi: »a béke embere, a csendes, nyugodt alkotás apostolaként.« Hitler nagy távlatokban gondolkodó szelleme egyenes a városrendezői hivatásra predesztinálja is s ami elgondolásai nyomán tervekben és tettekben élénk táru e tanulmányban, valóban lenyűgöző és lélegzetelállító. Gigászi erők dübörgését érezzük mögötte, egy feltétlenül tehetséges és erőnyekben rendkívül gazdag nép lángeszű vezérének ihletett kézjegyét, amellyel a maga és nemzete nevét a világ történelemkönyvébe kitűrhethetetlenül beleírta.

»Tarján, vagy egy kis pesti művelődéstörténet« című cikk Tarján Vilmosnak Budapest éjszakai életéről írt cbskurus könyvét bírálja, melynek pusztá tartalmi kivonatolása is elképesztő cinizmusról és züllöttségről tesz tanubizonyságot és minden tekintetben igazolni látszik azokat, akik ez »alvilági tenyészet«, a pesti éjszakai élet jellegzetes mocsárvilágának kiirtását és lecsapolását tűzték ki céljukul.

Balla Borisz: »Brüsszel, Dünkirchen, — világok összeomlása« című brüsszeli jegyzetei a szövetséges hadak összeomlásáról nyújtanak helyszíni közvetítést.

Veres Péter a parasztság örök hivatásáról írt mély gondolatokban gazdag sorokat. A nemzet vezető rétegét, a városi elemet állandóan fogyatkozó és pusztuló szervnek látja, mely-

nek hazárd életformája, megzapult életösztone elkerülhetetlenül a nemzet pusztulásához vezetne, ha nem frissülhetne fel és ujulhatna meg időről-időre a nemzet ősi törzséről, a parasztságból. »Akármilyen éri is a gazdag, de felületes és izgékony városi lakósságot, a földhözragadt parasztságból mindig új nemzet születik«, írja: — »Mi lenne a világból, mi lenne az emberi fajból, mi lenne a nemzetekből, ha nem ellensúlyoznák őket a bölcsesség és belenyugvás emberei, a parasztlak, akik megülnek a földeken s ha van örömrészük és hatalomvágyuk, hát az csak annyi, hogy természetre kényszerítik a kösziklát és a sívó homokot s gabonát, rizst, gyümölcsöt termelnek ott, ahol csak giz-gaz vagy még az sem termelt.« Az »urbánusok« és »népiesek« közt folyó vitában a követendő életformáról szólva arra a következtetésre jut, hogy az igazság nincs sem az egyik, sem a másik oldalon, sőt, valahol közepén sem, hanem kizárólag a kettő együtthatásától, egymást kiegészítő, szabályozó és egyensúlyozó viszonyától függ, azaz, a követendő irány helyes alkalmazásától. Mert remcsak a tultengő városi életforma hord magában a nemzet életére veszélyes csirákat, hanem ennek ellenkezője, az egyoldalú falukultura is, mely elkerülhetetlenül tespedéshez és egészségtelen túlnépesedéshez vezet. »Az évezredek folyamán megáporított életű Kinában, Indiában és a növények módjára passzív, de terjeszkedő szlávok országában, az Ob-lomovok Oroszországában a képzelet és akarat embereire (városkulturára) van szükség, míg a tuldinamikuss és a harcokban már-már elég franciáknak a bölcsesség és belenyugvás (a falusi életforma) lenne az orvosság.« Megállapítja, hogy az uralkodó

eszmé, a követendő irányvonal alkalmazását ezek szerint a mindenkori helyzet helyes felismerése szabja meg, ehhez pedig oly vezetőkre van szükség, »akikban képzelet és akarat, bölcsesség és belenyugvás együtt van és akik meg tudják látni, hogy az inga merre leng és a közösség fennmaradásához most melyik irányra van szükség».

**DÉLSZLÁV-MAGYAR SZEMLE.
SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN.
1941 JANUÁR ÉS FEBRUÁR.**

A januári szám vezető cikkében Csuka Zoltán visszapillantást vet a kisebbségi kérdés fejlődésére, abból az alkalomból, hogy kisebbségpolitikai folyóirata, a Láthatár kilencedik évfolyamába lépett s kitűzött eszméi immár mozgalommá szélesültek.

Kerekes István tanulmánya a ruszin népművészetről figyelemreméltó alkotás. Molnár Endre az új népszámlálási rendelet főbb intézkedéseit ismerteti, különös tekintettel azok kisebbségpolitikai vonatkozásaira. Duka Zólyomi Norbert a legutóbbi szlovák népszámlálás visszasságait és a most kiadott népszámlálási rendelet várható eredményeit tárgyalja. Gramantik Margit a Magyar Mérnökök és Építésszerek Nemzeti Szövetsége által kiírt s az utódállamok magyarságának sorskérdéseivel foglalkozó pályázatának eredményét méltatja. Kázmér Ernő Milán Kasaninnak a jugoszláv művészetről irt könyvét bírálja.

A februári számban Ács Tivadar »Délamerika két magyar Mayerja« címen Mayer Móric és Mayer Aladár nem-mindennapi kalandokban bővelkedő, izgalmas és változatos pályafutását beszéli el. Dr. Kertész János a bukovinai székelyek és a moldvai

csángók életével foglalkozó irodalomról nyújt összefoglaló áttekintést. Kázmér Ernő a »Srpski Književni Glasnik« negyven éves irodalmi munkásságát méltatja. Dr. Béli Imre Szlovákia, Románia és Jugoszlávia kisebbségpolitikai helyzetéről tudósít. Vokányi Árpád dr. Délkeleteurópa bányászatáról és iparáról irt figyelemreméltó cikket. A lap tartalmát a fentiekén kívül még az Őrhely, a Könyvszemle és a Lapszemle rovatok cikkei és közleményei egészítik ki.

**HAJNALODIK. SZERKESZTI: KISS
BARNABÁS DR. 1940 DECEMBER.**

Gesztelyi Nagy László dr.: »Széchenyi, mint nemzetnevelő« című cikkében a legnagyobb magyar születésének 150. évfordulója alkalmából indítványozza, hogy az esztendő Széchenyi emlékének szenteljünk s a sajtóban, iskolában, népművelő előadásokon Széchenyi eszméinek minél szélesebb körökben, de különösen az ifjúság körében való terjesztését tűzzük ki célul.

Gyalay Mihály dr. »Hazatérünk« címen az erdélyi szellem országépítő hivatásáról és térhódításáról irt.

Molnár Pál dr.: »Debrecen történeti hivatása és magatartása« című alapos és kimerítő tanulmányában Debrecen város multjáról, fejlődéséről, szerepéről, küzdelmeiről, lelkiségéről s annak az egyetemes magyar nemzeti szellem kialakulására gyakorolt hatásáról értekezik. Kovács Mihály dr. »Parlament reform« című cikkében az érdekképviseleti rendszer bevezetésének időszerű kérdéseivel foglalkozik.

Végül két cikk foglalkozik az új magyar iskolapolitika kérdéseivel. Topor György dr. tanulmányában az

Folyóirat-szemle

alsóbb néprétegek művelődési problémáit tárgyalja s követendő példaként a német népfőiskola-típust, a langemark iskolát állítja oda. Vég József dr. a gyakorlati iskolatípus bevezeté-

se érdekében száll sikra és kimerítő utmutatással szolgál az új iskolatípus megszervezésének alapvető kérdéseire vonatkozólag.

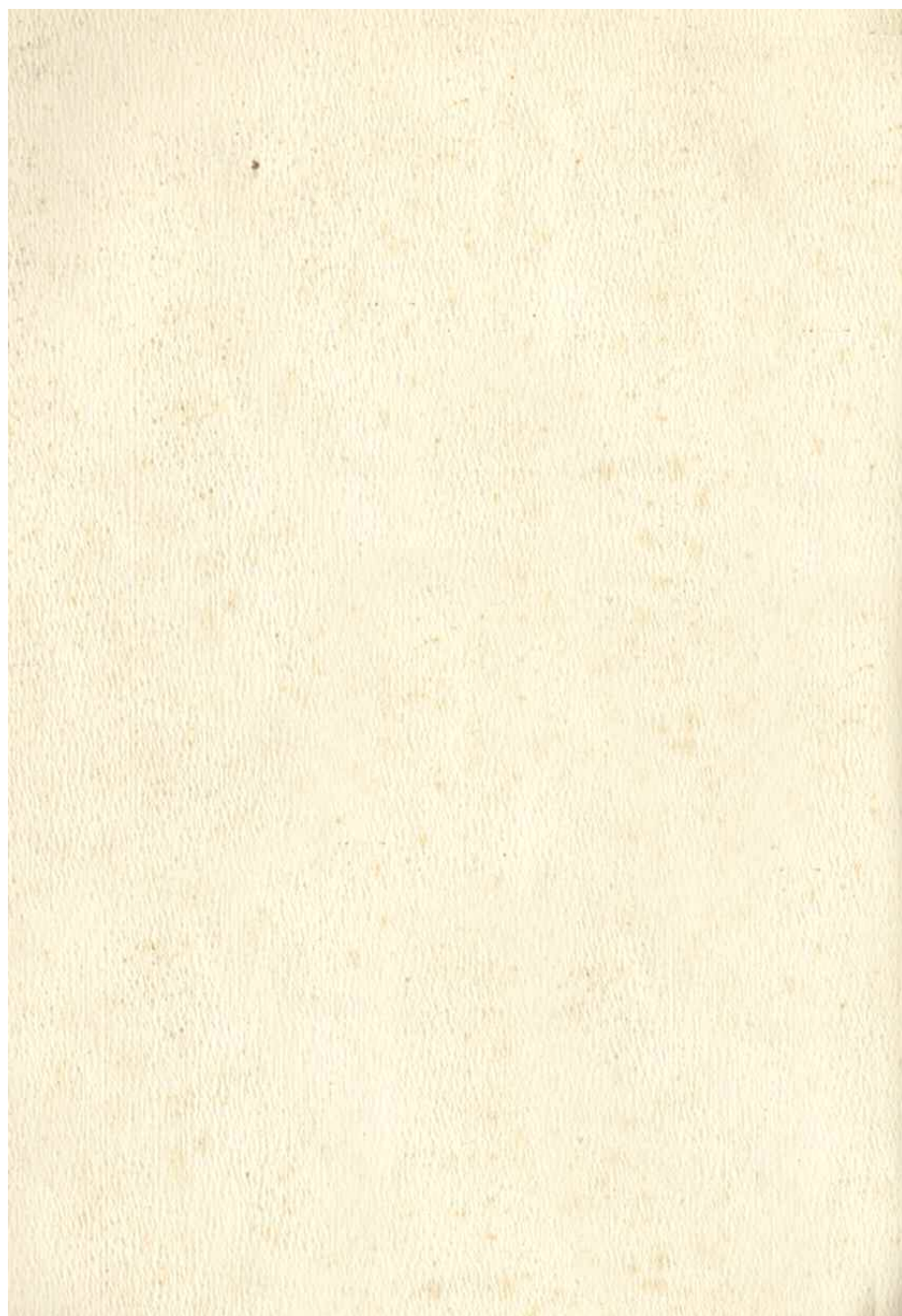
Kisbéry János

...minden könyv a
Globus könyvtárában
Novi Sad, Kralja Petra II. u. 42.

Kérje ingyenes ismertetőnket!

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásaik azt indokoltá teszik.

1941. március

KALANGYA

3. szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: **Dr. TILLER-TIMÁR FERENC**

A **KALANGYA** minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: **SZIRMAI KÁROLY**. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šečerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.
